

Dijital Şeffaflık Kavramı: Uluslararası Literatürün PRISMA Yöntemiyle Sistemik İncelenmesi*

The Concept of Digital Transparency: A Systematic Analysis of International Literature by Using the PRISMA Method

Mehmet KESKİN** , Esra KELOĞLU İŞLER***

ÖZ

Amaç: Bu çalışmada şeffaflık hakkında yazılmış uluslararası makale, konferans bildirisi, kitap bölümü, gibi çalışmaların bibliyografik olarak incelenerek türdeş alanlı (cross-disciplinary) bir sentez yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda dijital iletişim kanalları yoluyla uygulanan şeffaflık uygulamalarının saptanmasıyla birlikte araştırmaya yön veren sorular 1) Şeffaflıkta kamu sektörü, özel sektör veya yurttaş bakımından hedefler nelerdir? 2) Şeffaflık kimin faydasınadır? 3) Şeffaflıkla ilişkili alt kavram setleri nelerdir? 4) Şeffaflıkla ilgili literatürde üzerinde durulan konular nelerdir? 5) Şeffaflığın gerçekleşmemesi bağlamında hangi engeller vardır? 6) Aşırı şeffaflık veya tam tersine hiç şeffaflığın olmaması durumlarında hangi tehlike, ihlal ve riskler bulunmaktadır? olarak belirlenmiştir.

Yöntem: Araştırmada 2001-2022 (Mart) yılları arasında Web of Science, Scopus, Taylor & Francis, ScienceDirect ve JSTOR veri tabanlarında yayınlanmış çalışmalardan elde edilen veriler PRISMA 2020 bildirgesi kullanılarak derlenmiştir. Verilerin kodlanması ve kategorize edilmesinde bu çalışma yazarları tarafından geliştirilen "veri toplama formu" kullanılmış ve MAXQDA 20 programı ile analiz edilmiştir.

Bulgular: Veri tabanlarının taranması sonucu tespit edilen 4681 çalışmanın sadece 255'i sistemik derleme için uygun bulunmuştur. Bu çalışmaların neredeyse yarısı Kuzey Avrupa ve Kuzey Amerika gibi iki bölgede yoğunlaşmıştır ancak Latin Amerika, Avustralya, Asya ve Afrika'da şeffaflık araştırmalarının eksikliği gözlemlenmiştir. Doküman incelemesi, nitel ve nicel veri toplama yöntemleri arasında en yaygın kullanılan yöntem olarak belirlenirken, deneysel tasarımların kullanımında eksiklik saptanmıştır. Ayrıca dijital mecra araştırma konularına yönelik web tabanlı araştırmaların her yıl düzenli olarak artan bir şekilde çalışıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmaların teknolojideki gelişmelerle birlikte blok zinciri, nesnelerin interneti, artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik gibi alanlara kayabileceği de öngörülmektedir. Araştırmacıların çoğu, kamu sektörü performansını iyileştirebileceği düşüncesiyle, yurttaşlara yönelik bilgi akışının var olduğu şeffaflık çalışmalarına odaklanmaktadır. Ayrıca dijital iletişimde, şeffaflığın demokratik eylemler üzerinde olumlu etkileri olduğunu gösteren çok sayıda araştırma bulunduğu tespit edilmiştir.

Sonuç: Bu çalışma, sadece iletişim bilimleri alanında değil diğer sosyal bilimler disiplinlerinde de sıklıkla atıfta bulunulan şeffaflık konusundaki literatürü gözler önüne sererek teorik ve pratik çalışmalara temel oluşturması bakımından bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca dijital iletişim kanallarının şeffaflık kavramıyla ilişkilerini netleştirerek gelecekteki araştırmalar için de faydalı olacağı düşünülmektedir. Araştırma sonuçları, şeffaflığın demokratik bir ortamda önemli olduğuna ve dijital iletişim kanallarının bu bağlamdaki önemine işaret etmektedir. Ancak dijital iletişim kanallarının gizlilik ve veri koruması gibi diğer önemli yönleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle şeffaflık konusuyla ilgili farkındalığın artırılması ve dijital iletişim kanallarının etkileri hakkında daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Bu araştırmalar, şeffaflık kavramının daha iyi anlaşılmasına ve şeffaflık uygulamalarının daha etkili hale getirilmesine yardımcı olabilir. Ayrıca dijital iletişim kanallarında veri koruması ve gizlilik konularının da ele alınması gerekmektedir. Tüm bunlar, daha şeffaf ve güvenli bir toplumsal iletişim ortamı yaratmak için atılması gereken önemli adımlardır.

* Bu makale Mehmet Keskin'in Doç. Dr. Esra Keloğlu İşler danışmanlığında yürütmekte olduğu doktora tezine dayanmaktadır.

** Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, Türkiye. E-posta: mehmetkeskin1984@gmail.com ^{PhD}
Student, Ankara Hacı Bayram Veli University, Graduate School of Education, Ankara, Türkiye. E-mail: mehmetkeskin1984@gmail.com

*** Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler Tanıtım ve Reklamcılık Bölümü, Ankara, Türkiye. E-posta: esrakeloglu@gmail.com
Assoc. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Communication, Department of Public Relations, Promotion and Advertising, Ankara, Türkiye. E-mail: esrakeloglu@gmail.com

Özgünlük: Dijitalleşmenin ve şeffaflığın ilişkisine dair kavramsal ve kuramsal literatürün detaylı bir şekilde incelenmesi, bu çalışmanın önemini vurgulamaktadır. Ayrıca çalışmanın gelecekteki araştırmalar için potansiyel alanları belirleyerek mevcut bilgi boşluklarını doldurma açısından da önemli bir katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital şeffaflık; mahremiyet, sistematik literatür taraması; dijital iletişim araçları; PRISMA kontrol listesi

ABSTRACT

Purpose: This study aims to make a cross-disciplinary synthesis by conducting a bibliographic analysis of international articles, conference proceedings, book chapters, etc., written on transparency. In line with this, the research aims to identify transparency practices implemented through digital communication channels and address the following guiding questions: 1) What are the goals of transparency for the public sector, private sector, or citizens? 2) Who benefits from transparency? 3) What are the sub-concepts related to transparency? 4) What are the issues emphasized in the literature on transparency? 5) What are the obstacles to transparency? 6) What are the dangers, violations, and risks in cases of excessive transparency or, conversely, no transparency?

Method: In this research, data obtained from studies published between 2001 and March 2022 in Web of Science, Scopus, Taylor & Francis, ScienceDirect, and JSTOR databases were analyzed using the PRISMA 2020 statement. The data were coded and categorized using a "data collection form" developed by the authors of this study and analyzed using the MAXQDA 20 software.

Findings: Only 255 of the 4681 studies identified by the database search were eligible for systematic review. Almost half of these studies were concentrated in two regions, Northern Europe and North America, but a lack of transparency research was observed in Latin America, Australia, Asia, and Africa. Document analysis was identified as the most common method of qualitative and quantitative data collection, with a weak trend in the use of experimental designs. In addition, it was determined that web-based studies on digital media research topics are regularly studied each year. It is also predicted that these studies may shift to areas such as blockchain, the Internet of Things, augmented reality, and virtual reality with technological developments. Most researchers focus on transparency studies where information flows to citizens, with the idea that this can improve public sector performance. A large body of research also shows that greater transparency in digital communication positively affects democratic action.

Implications: This study provides an important contribution to transparency research in the field of communication sciences by presenting an interdisciplinary perspective. This work will also be useful for future research by clarifying the relationship between digital communication channels and the concept of transparency. The results of this study show that transparency is important in a democratic environment and emphasizes the importance of digital communication channels in this context. However, other important aspects of digital communication channels, such as privacy and data protection, should also be considered. Therefore, there is a need to raise awareness of transparency and to conduct more research on the effects of digital communication channels. This research can help to better understand the concept of transparency and make transparency practices more effective. There is also a need to address data protection and privacy issues in digital communication channels. Such studies can contribute to a better understanding of the concept of transparency and enhancing transparency practices. Additionally, data protection and privacy issues in digital communication channels should be addressed. All of these steps are crucial for creating a more transparent and secure social communication environment.

Originality: An in-depth analysis of the theoretical and conceptual literature on the connection between digitalization and transparency highlights the significance of this study. In addition, it is believed that the study can significantly contribute by identifying potential areas for future research and filling existing knowledge gaps.

Keywords: Digital transparency; privacy, systematic literature review; digital media of communication; PRISMA checklist.

Giriş

Dijital şeffaflık, toplumdaki her bireyi ilgilendiren bir durumdur. Peki dijital şeffaflığın gerçekte ne olduğunu biliyor muyuz? Yoksa her birey için farklı şeffaflıklar mı var? Ya da şeffaflık herkes için farklı anlamlara mı geliyor? Dijital mahremiyetle dijital şeffaflık nasıl çelişir? Şeffaflığın sınırları nerede başlar ve biter? Kimler için şeffaflık bir sorun oluşturur? Dijital şeffaflığın egemenlik ve güç ilişkileri içinde rolü nedir? Bütün bu sorular ve benzerleri art arda gelip her biri başka akademik çalışmaların konusunu oluşturacak sorgulamalara gebe dir. Ancak bu makale en temel biçimde dijital şeffaflığa dair son derece detaylı literatürün araştırılması ve kategorize edilmesini amaçlamaktadır. Bunu yaparken önemli olan kavrama ilişkin akademik çalışmaların nasıl ve hangi yöntemlerle ele alındığıdır.

Baudrillard, şeffaflığı “bir erişilebilirlik ve berraklık göstere si” olarak tanımlar ve bunun modern toplumun bir yanılsaması olduğunu iddia eder (Baudrillard, 1981, s. 81). Ona göre şeffaflık her şeyin açıkça görünür bir şekilde sunulması anlamına gelir. Günümüzde ise şeffaflığın sadece bir bilgilendirme aracı olarak kullanılmadığını, aynı zamanda bir kontrol mekanizması ve bir otorite şekli olarak işlev gördüğünü belirtmektedir (Baudrillard, 1993, s. 12).

Castells, şeffaflığı günümüzün “enformasyon çağı” fenomeni olarak tanımlamaktadır. Buna göre şeffaflık bilginin her yerde ve herkes tarafından erişilebilir olması anlamına gelir. Castells, bunun sadece bir bilgilendirme aracı olarak kullanılmadığını, aynı zamanda bir güç ve kontrol aracı olduğunu belirtmektedir. Şeffaflık, bireylerin ve kurumların davranışlarının daha fazla kontrol altına alınabileceği bir mekanizma olarak hizmet eder. Örneğin hükümetler şeffaflık ilkesiyle açık kaynaklı veri platformları oluşturarak vatandaşların her türlü bilgiye erişmesini sağlayabilir ve böylece toplumun düzeni daha kolay sağlanabilir. Ancak Castells, şeffaflığın bu kullanımının aynı zamanda birey haklarına ve özgürlüklerine müdahale edebileceği konusunda uyarıda bulunmaktadır (Castells, 2010, s. 376).

Bauman, şeffaflığın modern toplumlarda bir norm haline gelmesinin arkasında teknolojik gelişmelerin, özellikle de iletişim teknolojilerinin etkisinin olduğunu belirtmektedir (Bauman, 2007, s. 32-33). Bu teknolojiler sayesinde bilginin daha kolay ve hızlı bir şekilde paylaşılabilmesi için toplumlar da daha şeffaf hale gelmektedir. Ancak Bauman, şeffaflığın bu yaygınlaşmasının her zaman olumlu sonuçlar doğurmadığını da vurgulamaktadır. Özellikle, şeffaflık ve gözetim arasındaki ince çizgiyi ve bu çizginin bazı durumlarda aşılabileceğini belirtmektedir (Bauman, 2007, s. 38-39). Örneğin sosyal medya platformlarındaki kullanıcı verilerinin toplanarak hedefli reklamcılık için kullanılması, şeffaflık ilkesinin sınırlarını zorlamaktadır. Bu durumda kullanıcılara hangi bilgilerin toplandığı, nasıl kullanıldığı ve kimlerle paylaşıldığı net bir şekilde bildirilmediği takdirde, şeffaflık ilkesi ihlal edilmiş olur. Benzer şekilde, devletlerin güvenlik amaçlı kişisel bilgileri toplama ve izleme konusunda yürüttükleri politikalar da şeffaflık ve gözetim arasındaki ince çizgiyi bulanıklaştırmaktadır. Bu tür politikalar, vatandaşların özel hayatlarına müdahale edebilir ve bu da şeffaflık ilkesine aykırıdır. Bu nedenle şeffaflık ve gözetim arasındaki ince çizgiyi korumak adına hem özel sektör hem de kamu sektörü şeffaflık politikaları geliştirmeli ve etkin bir şekilde uygulamalıdır.

Bauman’ın da belirttiği üzere iletişim teknolojilerinin şeffaflık ve şeffaflaşma üzerinde kayda değer bir etkisi vardır. Bu bağlamda bilgi ve iletişim teknolojilerinin ortaya çıkması ve yaygınlaşmasıyla birlikte geleneksel şeffaflığın bir türevi olarak kabul edilebilen dijital şeffaflığı; Andrejevic, “kişisel bilgilerin elektronik olarak depolanması, kullanımını ve iletilmesindeki açıklık ve erişilebilirlik” olarak tanımlamaktadır (Andrejevic, 2007, s.12). Debatın ve ark., dijital şeffaflığın “online olarak paylaşılan bilgilerin erişilebilirliği, açıklığı ve görünürlüğü” olduğunu vurgulamaktadır (Debatın vd., 2009, s. 334). Nissenbaum ise, dijital şeffaflığı “bilginin kimin tarafından toplandığı, saklandığı, paylaşıldığı ve hangi amaçlarla kullanıldığı hakkında şeffaf bir anlayışa

dayanan bir durum” olarak tanımlarken (Nissenbaum, 2010, s. 39), Boyd ve Crawford, “herkesin herhangi bir veri veya kaynak hakkında herhangi bir bilgiyi arayabilmesine ve bulabilmesine olanak tanıyan bir mekanizma veya durum” olarak tanımlamaktadır (Boyd ve Crawford, 2012, s. 3).

Geleneksel şeffaflık, kamu kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerinin açıklıkla yürütülmesi, kararlarının halka açıklanması ve toplumun denetimine açık olması anlayışına dayanırken, dijital şeffaflık da benzer bir mantıkla işlemektedir. Ancak, dijital şeffaflıkta bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla elde edilen verilerin toplanması, işlenmesi ve paylaşımı söz konusudur. Bu sayede şirketlerin ve kamu kurumlarının faaliyetlerini daha şeffaf bir şekilde göstermesi, veriye dayalı kararlar alabilmesi, kullanıcıların verileri hakkında bilgi sahibi olması ve denetim yapabilmesi mümkün hale gelmektedir.

Literatürde şeffaflık konusundaki yaklaşım farklılıkları nedeniyle kümülatif bir çalışma olmamasından dolayı şeffaflığın tanımlanmasına ilişkin sorunlar üzerine bir betimleme yapmak amaçlanmaktadır. Gerek akademik çalışmalarda gerek yönetsel çalışmalarda gerekse bağımsız kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütü gibi diğer savunucuların yapmış olduğu şeffaflık çalışmalarının üç perspektiften değerlendirildiği görülmektedir. Bunlar; kamu sektörü, özel sektör ve yurttaş odaklı çerçevelerle sınıflandırılmaktadır. Ancak dijital iletişim teknolojilerinin kullanımı bağlamında kamu sektörü, özel sektör ve yurttaş açısından şeffaflık kavramının aynı anlamları karşılamadığı ve farklı türlere de ayrıldığı görülmektedir. Çalışmanın önemi şeffaflık kavramını alt türlere ayırarak kavramsal bir tanımlamaya ulaşabilme çabasından gelmektedir.

Şeffaflık kavramının kuramsal çerçevesi “hakikat sonrası çağ” ile enformasyonun giderek dijitalleşmesi, yoğun ve hızlı olarak ağlar üzerinde akması, bu akış sırasında bol miktarda dezenformasyon, mizenformasyon ve yalan haberi de içeren bilgi düzensizlikleri ihtiva etmesi ve sonucun hakikatı arama bulma pratiğinin zorlaşması ile bağlantılıdır. Dolayısıyla “şeffaflık” hakikat arayışıyla ilgilidir. Hareket ettiği temel sorun, devletin yurttaşına şeffaflığı ve sınırlarıdır. Ancak şeffaflığın türleri de bu sınırları anlamak için esastır. Oysa bu sorun sadece yerel değil tüm dünya için geçerli güncel bir sorundur. O nedenle şeffaflık kavramına dair bibliyografik verinin tüm dünyadaki çalışmalara ilişkin trendi belirleyebilmek için veri setinin nicel olarak kategorize edilmesi ve betimlenmesini hak etmektedir. Bu çalışma, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerden dolayı şeffaflık konusuna ilişkin kavramların tanımlanması ve belirlenmesinde geride kaldığı varsayımından hareketle tasarlanmıştır.

Yöntem

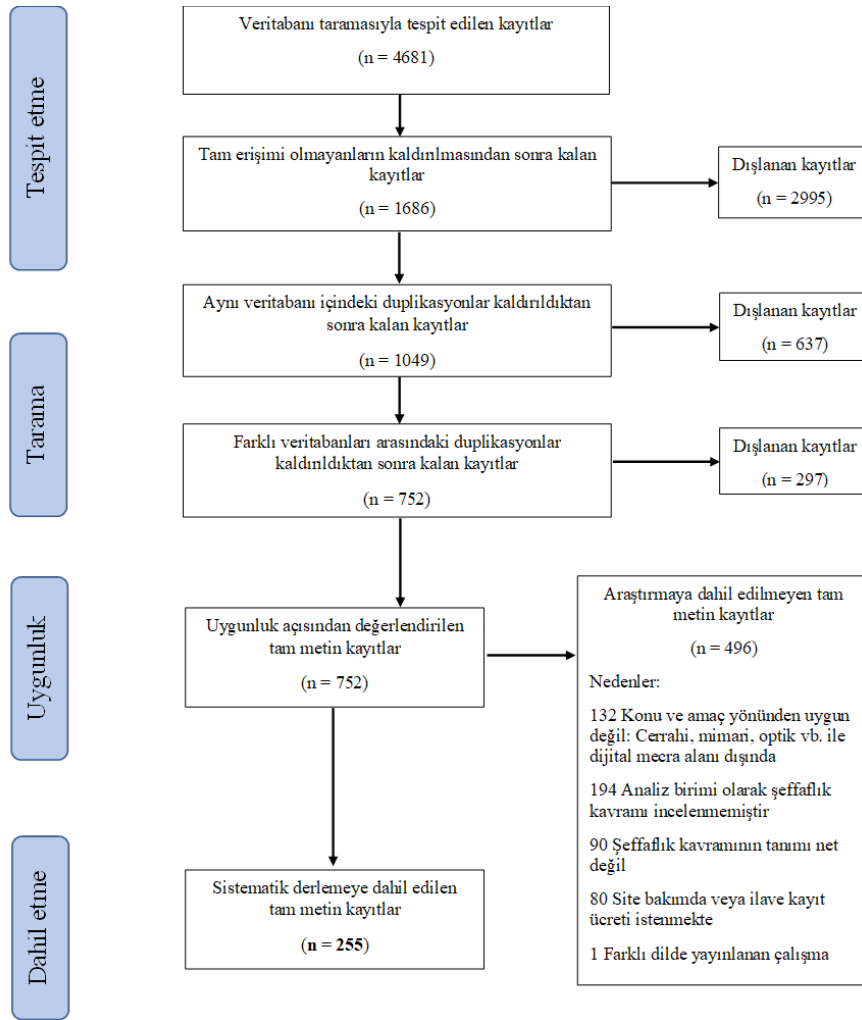
Bu çalışma, enformasyonun giderek dijitalleşmesi sonucu artan bilgi düzensizlikleri ve hakikat arayışının zorlaşmasıyla ortaya çıkan şeffaflık kavramı üzerine odaklanarak, uluslararası makaleler, konferans bildirileri ve kitap bölümleri gibi çalışmaların bibliyografik olarak incelenerek, türdeş alanlar (cross-disciplinary) arasında bir sentez yapmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırmaya yön veren sorular şunlardır: Şeffaflıkta kamu, özel sektör veya yurttaşların hedefleri nelerdir? Şeffaflık kimin faydasına hizmet eder? Şeffaflıkla ilişkili alt kavram setleri nelerdir? Şeffaflıkla ilgili literatürde üzerinde durulan konular nelerdir? Şeffaflığın gerçekleşmemesi bağlamında hangi engeller vardır? Aşırı şeffaflık veya hiç şeffaflık olmaması durumlarında hangi tehlikeler, ihlaller ve riskler bulunmaktadır? Bu soruları yanıtlayabilmek amacıyla sistematik incelemelerde yaygın olarak kullanılan PRISMA 2020 (Preferred Reporting Items for Systematic Review and Meta Analysis-Sistematik Derleme ve Meta Analizler için Tercih Edilen Raporlama Ögeleri) bildirgesi (Page vd. 2021) kullanılarak araştırma stratejisi planlanmıştır. Bu plan kapsamında anahtar kelimeler, araştırmaya dahil edilecek veri tabanları, incelenecek yayınların tarih aralığı, dahil etme ve dışlama ölçütleri, veri toplama formu ve kodlama yöntemleri gibi faktörlere yazarlar arasında fikir birliği sağlanarak karar verilmiştir. Çalışmanın evrenini Web of Science, Scopus, Taylor & Francis, ScienceDirect ve JSTOR veri tabanları oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında kullanılan anahtar kelimeler şunlardır: “government & digital & transparency”, “public & digital & transparency”, “citizen & digital & transparency”, “private & digital & transparency”. Tarama sonucunda 1 Ocak 2000-31 Mart 2022 tarihleri arasında, anahtar kelimeler kullanılarak seçilen veri tabanlarından toplam 4681 adet çalışma elde edilmiştir.

Literatür taramasında elde edilen çalışmalardan hangilerinin kullanılacağını saptayabilmek için dahil edilme ve dışlama ölçütleri PICOS (Population, Intervention, Comparison, Outcomes, Study design- evren, müdahale, kıyaslama, sonuçlar, desen) yaklaşımına göre tanımlanmıştır (Amir-Behghadami ve Janati, 2020). Elde edilen yayınlardan tam erişime sahip olanlar Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesinin aboneliği ile sınırlı kalmaktadır. Tam erişimi olmayan yayınların kaldırılması, aynı ve farklı veritabanları arasındaki duplikasyon yayınların kaldırılması ve yalnızca İngilizce ve Türkçe yayınlanmış çalışmaların dahil edilmesinden sonra elde edilen 752 adet yayın aşağıdaki uygunluk kriterlerinin tümünü karşılamaları durumunda sistematik incelemeye dahil edilmiştir. Bu süreç sayısal verilerle birlikte PRISMA akış şeması doğrultusunda Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1

Çalışmaların Seçilmesi ve Dışlanmasına İlişkin Akış Şeması (PRISMA 2020’ye göre)

Çalışmanın konu ve amacı yönünden uygun yayınların dahil edilmesi

Cerrahi, bilgisayar, mimari, optik, elektronik, fizik, astronomi vb. alanlarda teknik terim olarak kullanılan şeffaflık çalışmaları hariç tutulmuştur. Şeffaflığın herhangi bir dijital iletişim mecrasıyla ilişkilendirilmediği ve dijital iletişim mecralarının araştırma içinde kullanılmadığı yayınlar bu çalışmaya dahil edilmemiştir.

Analiz birimi olarak şeffaflık kavramının incelenmediği yayımlar

Bu yayımlar çalışmanın konu ve amaç yönünden beklenen kriterleri karşılamaktadır. Ancak şeffaflık kavramı belirgin bir şekilde analizlere dahil edilmemiş ve sonuç bölümünde bu kavrama yer verilmeyen yayımlar hariç tutulmuştur. Analiz birimi olarak şeffaflık kavramı incelenmemiş olmasına rağmen problem sunumu veya sonuç bölümünde şeffaflık kavramına belirgin bir şekilde atıfta bulunularak çıkarım yapılan çalışmalar sistematik incelemeye dahil edilmiştir.

Şeffaflık kavramının tanımı yapılmayan yayımlar

Elde edilen yayımlar konu ve amaç yönünden uygundur ayrıca analiz birimi olarak da şeffaflık kavramı incelenmiştir ancak nasıl bir şeffaflıktan bahsedildiği tam olarak belirtilmediğinden dolayı bu yayımlar çalışmaya dahil edilmemiştir. Doğrudan ve belirgin bir şeffaflık tanımlaması yapılmasından ziyade şeffaflıkla ne ifade edildiği ve ne tür bir şeffaflık sorusunun yanıtı olmadığı çalışmalar hariç tutulmuştur.

Veri Toplama Formu ve Kodlama Yöntemi

Sistematik derlemeye dahil edilen çalışmalar yazarlar tarafından ortak kararla oluşturulan veri toplama formuna (Tablo 1) göre önceden belirlenen veya ilgili yayında yapılan çıkarımlara göre kodlanmıştır. Kodlamalar MAXQDA 20 programı kullanılarak kodlayıcılar arasında müzakere edilerek yapılmıştır. Kodlamalar ilgili yayında açık ve anlaşılır bir şekilde bulunmasına göre analize dahil edilmiştir. Kodlanmayan bölümler ise ilgili yayında hiç yer verilmediğinden veya belirsiz bir şekilde ifade edilmesinden dolayı çalışmaya dahil edilmemiştir.

Tablo 1

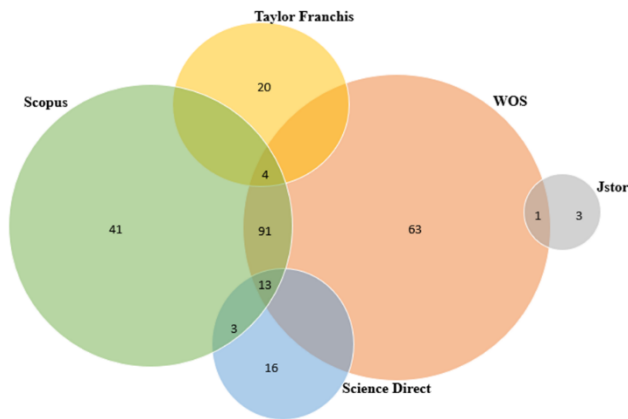
Sistematik Derlemeye Dahil Edilen Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Formu

Önceden Belirlenen Kategorilere Göre Yapılan Kodlamalar	
Kategori	Çıkarım
Veri tabanı	Web of Science, Scopus, Taylor & Francis, ScienceDirect ve JSTOR.
Yıllara göre yapılan çalışmalar	İncelemeye dahil edilen yayımların yıllara göre sınıflandırılmasının yapılması.
Çalışmanın tipi	Makale, kitap incelemesi ve proje olarak oluşturulan kodlar.
Veri toplama araç ve teknikleri	Şeffaflık araştırmalarının tasarlanmasında kullanılan veri toplama araç ve teknikleri
Şeffaflığın yönü	Kamu sektörü, özel sektör ve birey/toplum ilişkileri uygulamalarında şeffaflığın yani bilgi akışının kimden kime olduğunun kodlanması.
Şeffaflık durum değerlendirme	Şeffaflık var, şeffaflık yok, tartışma/çözüm/öneri/değerlendirme.
Yayınlardan Çıkarılan Kavramlara Göre Yapılan Kodlamalar	
Kategori	Çıkarım
Dijital medya araştırma konuları	Araştırmacıların, dijital iletişim araçları üzerinden sağlanan şeffaflık konusunda hangi dijital mecralara odaklandıklarını belirten çıkarımlar.
Araştırmacıların uzmanlık alanları	Araştırma sorumlusu yazarın uzmanlık alanlarına göre yapılan çıkarımlar.
Tema	Sistematik derlemeye dahil edilen çalışmaların amaç bölümlerinin kodlanmasıyla oluşturulmuştur.
İlişkili kavram ve konular	Şeffaflıkla birlikte incelenen kavram ve araştırma konuları.
Tanım ve hedefler	Şeffaflık tanımı yapılırken hangi kavramlar vurgulanmaktadır.
Fayda, amaç ve sonuç	Şeffaflığın getireceği potansiyel faydalarının vurgulanmasında öne çıkan kavramlar.
Engeller	Şeffaflığın önündeki engeller, sınırlılıklar, zayıflık, eksiklik ve zorluklar.
Tehlike ve riskler	Aşırı, plansız veya çıkar/kötü amaçlı şeffaflığın neden olabileceği tehlike ve riskler.
Tür	Şeffaflık kavramı ile ilgili yapılan sınıflandırmalar.

Kesişen veri tabanlarından elde edilen yayınlar Şekil 2'de venn şeması ile gösterilmektedir. 255 adet (235 bilimsel dergi makalesi, 16 konferans bildirisi, 4 kitap bölümü) kayıt çalışmaya dahil edilmiştir.

Şekil 2

Sistemik Derlemeye Dahil Edilen Yayınların Venn Şeması ile Gösterimi

Dijital Şeffaflık Çalışmaları

İncelenen Çalışmaların Coğrafi Bölgelere Göre Sayıları

Seçili veri tabanlarından 2000-2022 tarihleri arasından ulaşılan toplamda 16 yıla (2002, 2003, 2007, 2009-2022) ait veriler; Tablo 1'deki veri toplama formunda belirtilen kategorilere göre sınıflandırılarak kategorize edilmiş ve coğrafi bölgelere göre sayıları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2

Sistemik Derlemeye Dahil Edilen Çalışmaların Coğrafi Bölgelere Göre Sayıları

Coğrafi bölge	Derlemeye dahil edilen bilimsel çalışmalar
Avrupa	
	Kuzey Avrupa 53
	Güney Avrupa 29
	Orta Avrupa 22
	Batı Avrupa 22
	Doğu Avrupa 20
Amerika	
	Kuzey Amerika 41
	Güney Amerika 16
	Orta Amerika 1
Asya	
	Güney Asya 13
	Doğu Asya 12
	Batı Asya 10
	Güneydoğu Asya 4
	Kuzeydoğu Asya 3
	Orta Asya 1
Avustralya	5
Güney Afrika	3
Toplam	255

Tablo 2 incelendiğinde 2000 ve 2022 tarihleri arasında şeffaflık üzerine yapılan araştırma sayısı sırasıyla Avrupada 146, Amerikada 58, Asyada 43, Avustralyada 5 ve Güney Afrikada 3 adet olarak tespit edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen şeffaflık araştırmalarının neredeyse yarısı Kuzey Avrupa ve Kuzey Amerika olmak üzere iki bölgede yoğunlaşmaktadır. Uluslararası çalışmaların birçoğu İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) gibi gelişmiş ülkelere odaklanma eğilimindedir. Diğer taraftan Latin Amerika, Avustralya, Asya ve Afrika bağlamlarına odaklanan şeffaflık çalışmalarında önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bu bölgelere ilişkin araştırma eksikliği farklı nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ev sahipliği yapan bu bölgelerdeki yönetimler kendilerini akademisyenlerin incelemesine açma konusunda isteksiz kalabilmektedirler. Ayrıca şeffaflıkla ilgili gelişmiş veya istikrarlı uygulamalar ile yasaların yoksunluğundan kaynaklanması veya kullanılan yerel dilin araştırmacılar için engel teşkil etmesi de değerlendirilebilir.

İncelenen Çalışmalarda Yazarların Uzmanlık Alanlarına Göre Frekans Dağılımı

Son yıllarda şeffaflık araştırmaları hızla artmaktadır ve bu alanda yapılan çalışmaların hangi akademik disiplinler altında yayınlandığı ve araştırmacıların uzmanlık alanlarının neler olduğu belirlemek oldukça önemlidir. Bu belirlemeler gelecekte yapılacak araştırmalar için sağlam bir temel oluşturacaktır. Bu amaçla, araştırmacıların uzmanlık alanlarına yönelik frekans dağılımı Tablo 3'te gösterilmektedir. Tablo, şeffaflık konusunda yapılan akademik çalışmaların analizine yönelik bir çerçeve sunmaktadır. Bu nedenle Tablo 3, araştırmacıların hangi disiplinlerde çalıştığını ve şeffaflık araştırmaları için hangi uzmanlık alanlarının öne çıktığını anlamak açısından son derece önemlidir.

Tablo 3

İncelenen Çalışmaların Yazarlarına Göre Uzmanlık Alanlarının Frekans Dağılımı

Araştırmacıların uzmanlık alanları	Yayınlar	Yüzde (%)
Bilgisayar Bilimleri	48	18,82
İletişim Bilimleri	42	16,47
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	39	15,29
İşletme ve Ekonomi	33	12,94
Hukuk	26	10,20
Sağlık Bilimleri	25	9,80
Çevre Bilimleri	14	5,49
Bilgi ve Belge Yönetimi	13	5,10
Yönetim Bilişim Sistemleri	8	3,14
Mimarlık, Planlama ve Tasarım	4	1,57
Endüstri Ürünleri Tasarımı	1	0,39
Beşeri ve İktisadi Coğrafya	1	0,39
Felsefe	1	0,39
Toplam	255	100,00

Araştırmacıların uzmanlık alanlarına yönelik yapılan kodlamalar, sorumlu yazarın uzmanlık alanına göre oluşturulmuştur. Bu kapsamda Tablo 3 incelendiğinde sistematik derlemeye dahil edilen çalışmaların sırasıyla en fazla bilgisayar bilimleri, iletişim bilimleri, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, işletme ve ekonomi, hukuk ve sağlık alanlarındaki uzman araştırmacılar tarafından oluşturulduğu görülmektedir.

İncelenen Çalışmalardaki Veri Toplama Araç ve Tekniklerinin Dağılımı

Şeffaflığı ölçmenin tek bir doğru yolu olmadığına dikkat etmek önemlidir. En uygun yöntem, şeffaflık taraflarının (kamu sektörü, özel sektör, birey ve/veya toplum) ihtiyaçlarına uygun şekilde özelleştirilmesi gerekebilir. Bu kapsamda araştırmacılar da dijital iletişim mecraları üzerinde uygulanan şeffaflık araştırmalarının

tasarlanmasında farklı veri toplama araç ve tekniklerini kullanmaktadır. Tablo 4'te analize dahil edilen çalışmalarda kullanılan veri toplama araç ve teknikleri gösterilmektedir.

Tablo 4

Sistemik Derlemeye Dahil Edilen Bilimsel Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Araç ve Tekniklerinin Dağılımı

Bilimsel çalışmalarda kullanılan veri toplama araç ve teknikleri	Kodlama sayısı	Yüzde (%)
Doküman incelemesi	175	48,08
Örnek olay incelemesi (vaka, grup, etkinlik veya program)	98	26,92
Görüşme	37	10,16
Anket	32	8,79
Deney	10	2,75
Odak grup	6	1,65
Gözlem	6	1,65
Toplam	364	100,00

Tablo 4'te yer alan bulgular hem nitel hem de nicel veri toplamaya olanak veren doküman incelemesinin şeffaflık araştırmalarında en fazla başvurulan veri toplama tekniği olduğunu göstermektedir. Ayrıca şeffaflık araştırmalarında deneylerin kullanımına yönelik zayıf bir eğilim dikkat çekicidir. Sosyal bilimlerde deneysel veri toplama araçlarının kullanımı giderek artmakta ve gelecekte bu trendin devam edeceği öngörülmektedir. Bunun nedenleri arasında teknolojideki gelişmeler, veri analizi yöntemlerindeki ilerlemeler ve araştırmacıların artan ilgisi yer almaktadır. Şeffaflık alanında da deneysel tasarıma yönelik veri toplama çalışmalarının zamanla artması beklenmektedir.

Şeffaflığın Teşvikinde Dijital İletişim Ortamlarının Rolü

Derlemede kullanılan dijital iletişim teknolojileri kayıtlarının incelenmesi sonucunda, beş farklı tür dijital mecra araştırması belirlenmiştir: web tabanlı çalışmalar (150 adet), sosyal medya (76 adet), gelişen teknolojiler (72 adet), mobil uygulamalar, akıllı telefonlar ve giyilebilir cihazlar (59 adet) ve e-devlet (43 adet). Bu araştırmalar yıllara göre Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5

Dijital Mecra Araştırma Konularının Yıllara Göre Dağılımının Kod Matrisi Tarayıcısı ile Gösterimi

Tarih	02	03	07	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	Toplam
Dijital mecra																		
Web tabanlı	1	2	1	2	4	3	2	2	2	7	19	11	8	13	23	41	9	150
Sosyal medya	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	8	3	5	9	13	29	5	76
Gelişen teknolojiler	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	3	7	9	39	10	72
Mobil uygulamalar, akıllı telefonlar ve giyilebilir cihazlar	0	0	0	1	0	0	0	0	1	2	5	0	2	5	7	31	5	59
E-devlet	0	0	0	1	3	4	0	0	0	1	3	3	3	3	7	13	2	43
Toplam	1	2	1	4	8	8	2	2	4	11	39	17	21	37	59	153	31	400

Tablo 5 incelendiğinde dijital mecra araştırma konularının başında web tabanlı çalışmaların yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmaların istikrarlı bir şekilde her yıl düzenli olarak çalışıldığı tespit edilmiştir. Sosyal medyanın getirdiği iletişim olanaklarıyla birlikte şeffaflık çalışmalarının bu alana kaydığı ve teknolojideki gelişmelerle birlikte blok zinciri, nesnelerin interneti, artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik gibi çalışmaların

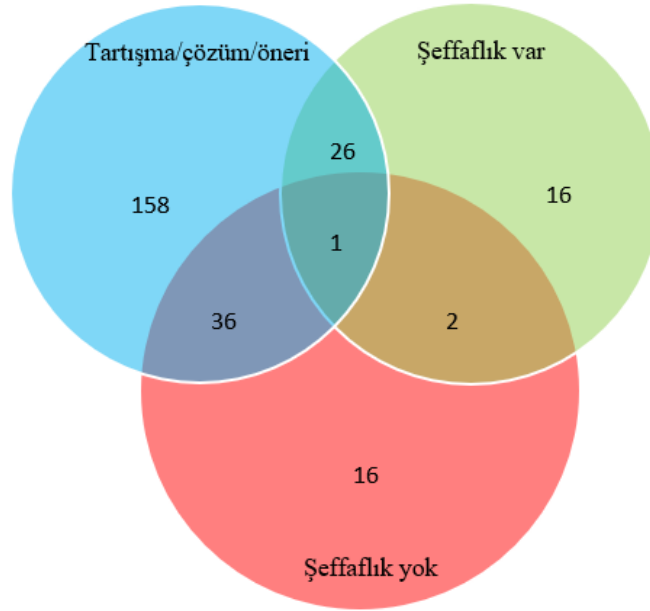
zamanla artacağı öngörülmektedir. Aynı şekilde mobil uygulama alanlarında yapılan çalışmalar da benzer özellik göstermesine rağmen e-devlet çalışmalarının zamanla azalacağı da öngörülmektedir. Bunun başlıca nedeni ise, mobil uygulama ve web tabanlı çalışmaların sağladığı çözümlerin daha esnek ve hızlı bir şekilde uygulanabilir olmasıdır. Şeffaflık ve veri paylaşımı gibi konulara odaklanan bu teknolojiler kamu kurumları için daha kullanışlı ve etkili olabilir. Özellikle blok zinciri teknolojisi gibi inovatif çözümler, veri güvenliği konusunda önemli bir adım atabilir ve şeffaflık konusunda önemli bir rol oynayabilir. Özetle mobil uygulama ve web tabanlı çalışmaların özellikle şeffaflık ve veri paylaşımı konusunda yenilikçi çözümler sunabilme potansiyeli, e-devlet çalışmalarının önemini azaltabilir. Ancak, her iki alan da hala önemli bir rol oynamaktadır ve kamu hizmetleri için en uygun çözüm, farklı teknolojik araçların birlikte kullanılmasıdır.

İncelenen Çalışmalarda Şeffaflık Odağı ile Şeffaflık Yönlerinin İlişkisi

Derlemeye dahil edilen yayınlarda Şekil 3'teki bulgulara göre, araştırmacıların büyük bir bölümü şeffaflık durum değerlendirmesi aşamasında şeffaflık var veya şeffaflık yok sonucuna ulaşmaktansa tartışma/çözüm/ öneri şeklinde araştırmayı detaylandırmıştır. Ayrıca şeffaflık var veya yok sonucuna ulaşan araştırmacıların çoğunun tartışma/çözüm/öneri biçiminde ek bir açıklama yapma ihtiyacında bulunduğu da görülmektedir. Sadece şeffaflık var veya sadece şeffaflık yok biçiminde sonuçlandırılan çalışmalar ise eşit sayıdadır. Dolayısıyla dijital iletişim araçları bağlamında kullanılan şeffaflık çalışmalarında şeffaflık var veya yok demenin kolay olmadığı bu çalışmadaki verilerle ortaya çıkmıştır.

Şekil 3

Sistemik Derlemeye Dahil Edilen Bilimsel Çalışmaların Şeffaflık Durum Değerlendirmelerinin Venn Şeması ile Gösterimi

Tablo 6, derlemeye dahil edilen çalışmaların kodlamalarına göre, şeffaflık yönü ve durum değerlendirmelerini karşılaştıran bulguları göstermektedir. Elde edilen sonuçlar genellikle kamu sektöründen yurttaşlara yönelik şeffaflık çalışmaları ile ilişkilendirilmiştir. Bunun başlıca nedeni ise araştırmacıların büyük bir bölümünün şeffaflığın kamu sektörü performansının bazı yönlerini iyileştirebileceğini düşünmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 6

Şeffaflık Sonuçları ile Şeffaflık Yönlerinin Karşılaştırmalı Kod İlişkileri Tablosu

Şeffaflık yönü/ Şeffaflık sonuçları	Tartışma/Çözüm/Öneri	Şeffaflık yok	Şeffaflık var
Kamu sektöründen			
Birey ve/veya topluma	148	35	35
Özel sektöre	17	2	5
Kamu sektörüne	4	0	0
Özel sektörden			
Birey ve/veya topluma	89	19	11
Özel sektöre	7	0	1
Kamu sektörüne	18	5	2
Birey ve/veya toplumdandır			
Özel sektöre	9	0	1
Kamu sektörüne	13	0	4
Birey ve/veya topluma	0	0	1
Toplam	305	61	60

Tablo 6' daki bulgulara göre, en fazla çalışmanın yapıldığı ikinci alan özel sektörden yurttaşlara yönelik şeffaflık çalışmalarıdır. Araştırmacılar, şeffaflığın kamu sektöründe olduğu gibi özel sektör ve yurttaş ilişkilerinde de bu ilişkilerin bazı yönlerini iyileştirebileceğine inanmaktadır. Ancak, kamunun yurttaşlarla ilgili bilgileri şirketler lehine şeffaflaştırması, mahremiyet haklarına ilişkin sorunlara neden olabilir ve bu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Dijital İletişim Araçlarında Şeffaflığın Yapı Taşları ve Faydalarında Öne Çıkan Temel Kavramlar

Şeffaflık kavramı sosyal bilimler alanındaki diğer kavramlar gibi yalnızca bir bakış açısından yapılan tek bir tanımla açık ve net bir biçimde ifade edilememektedir. Literatür incelemesinde şeffaflıkla ilgili olarak tespit edilen 20 farklı kavram, Tablo 7'de gösterilmektedir. Çeşitli şeffaflık biçimleri ona atfedilen anlamlarla başka kavramları türetebilmektedir. Tespit edilen bu kavramların iki perspektiften değerlendirilmesi mümkündür. İlk perspektif şeffaflığın tanım boyutuna işaret ederken ikinci perspektif ise şeffaflığın fayda boyutuna işaret etmektedir. Şeffaflığın tanımına yönelik kavramlar; bilgi paylaşımı, açıklık/anlaşılabilirlik, erişebilirlik, güncellik, izlenebilirlik ve görünürlük olmak üzere altı kavram üzerinde yoğunlaşmaktadır. Fayda boyutuna yönelik kavramlar ise; güven, hesap verebilirlik, demokrasi, maliyet, katılım, denetlenebilirlik, iş birliği, yolsuzluk-usulsüzlükle mücadele, karar alma/verme, adalet, bilgi asimetrisine çözüm, meşruiyet, cevap verebilirlik ve itibar olmak üzere 14 kavramdan oluşmaktadır.

Tablo 7

Tanım/Hedef/Fayda/Amaç Bağlamında Oluşturulan Şeffaflık Kavramlarının Alt Kodların İstatistiği ile Gösterimi

Tanım/Hedef/Fayda/Amaç	Kodlama sayısı	Yüzde (%)
Güven	165	64,71
Hesap verilebilirlik	157	61,57
Erişilebilirlik/Bilgiye erişim	116	45,49
Bilgi paylaşımı	113	44,31
Açıklık/Anlaşılabilirlik	110	43,14
Katılım	106	41,57
Maliyet/Verimlilik	87	34,12
Demokrasi	82	32,16
Yolsuzluk/Usulsüzlükle mücadele	74	29,02
İş birliği	70	27,45
Karar alma/Verme	68	26,67
Denetlenebilirlik/Kontrol	60	23,53
İzlenebilirlik	49	19,22
Bilgi asimetrisine çözüm	44	17,25
Görünürlük	40	15,69
Bilginin güncelliği	39	15,29
Meşruiyet	25	9,80
Adalet	22	8,63
Yanıt verebilirlik	17	6,67
İtibar	7	2,75
Toplam	1451	100,00

Sistematiik derlemeye dahil edilen bilimsel çalışmalardan elde edilen bulgularla Tablo 7'de gösterilen kavramların açıklaması aşağıda sunulmuştur.

Güven kavramı artık sadece kişiler arasında değildir; teknolojilere, hizmetlere ve süreçlere de yayılmıştır. Şeffaflık çalışmaları güven kavramı üzerinde yoğunlaşmış ve güven, şeffaflığın bir parçası olarak görülmektedir. Literatürde, teknolojinin şeffaf olması güvenin ön koşulu olarak kabul edilmektedir. Araştırmacılar genellikle teknolojideki şeffaflığın güven oluşumuna katkı sağladığı konusunda hemfikirdirler. Medya ve iletişim çalışmalarında ise şeffaflık ve güven kavramları birlikte ele alınmaktadır.

Hesap verilebilirlik kavramı bireysel ve kurumsal düzeyde ele alınabilir. Modern yönetim, kurum ve kuruluşların paydaşlarına hesap vermesini gerektiren bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Şeffaflık genellikle hesap verilebilirliğin temel bir unsuru olarak kabul edilir ve iki kavram sık sık birlikte kullanılır (Paul, 2007; Jaeger ve Bertot, 2010; Tunney ve Thomas, 2015). Kamu ve özel sektörde hesap verilebilirliğin temelinde sorumluluk anlayışı yatar. Sonuç olarak, şeffaflık ve hesap verebilirlik birbiriyle bağlantılı ve birbirini güçlendiren kavramlardır.

Erişilebilirlik ve bilgiye erişim, dijital araçlar üzerinden bilgilerin uygun şekilde paylaşılmasını ifade eder. Şeffaflık ise hükümetler ve hükümetler tarafından üretilen bilgilere erişim hakkını tanımlar (Hood ve Heald, 2006; akt. Robinson, 2020, s. 3). Şeffaflığın güçlendirilmesi için verilerin erişilebilir formatlarda yayınlanması ve kurumlar arası kriterlerin birleştirilmesi gereklidir. Bu konuda literatürde çeşitli yansımalar yer almaktadır.

Şeffaflık, bilgi paylaşımına dayanarak tanımlanmaktadır. Araştırmalar, paylaşılan bilginin kalitesi ve artışının şeffaflık projelerinin başarısında etkili olduğunu göstermektedir (Albu ve Flyverbom, 2016; Heimstädt, 2017). Şeffaflık yaklaşımları iletişim süreçlerinde gönderici ve alıcının yetenekleri ve bilgiye olan gereksinimleri dikkate alınarak başarılı bir iletişim sağlanabileceği varsayımına dayanmaktadır.

Dijital şeffaflık konusu, bilginin paylaşılabilir ve erişilebilir olmasının yanı sıra açık olması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu gereklilik, biçimsel ve anlamsal açıdan iki perspektiften incelenmektedir. Biçimsel olarak açıklık tanımlanırken dijital iletişim araçları üzerinden paylaşılan ve erişilebilen şeffaflığın hedef kitle açısından ulaşılabilirliğinin açık ve anlaşılabilir kanallar kullanılarak oluşturulması gerektiği ve bu şekilde şeffaflığın sağlanabileceği belirtilmektedir (Hilbert, Miles ve Othmer, 2009; Jaeger ve Bertot, 2010; Bhuiyan, 2011; Rumbul, 2016a; Mohelská ve Sokolová, 2017; Hofmann ve Strobel, 2020). Şeffaflık konusu üzerine yapılan çalışmalar, bilginin varlığının şeffaflık için gerekli ama yeterli olmadığını göstermektedir. Bu nedenle şeffaflık, açıklık kavramı ile de ilişkilendirilmektedir.

Katılım kavramı, insanların hayatlarını etkileyen kararlara dahil olmalarını ifade eder. Dijital şeffaflık ise, katılımcı, işbirlikçi ve meraklı “netizenler” yaratabilecek bir gelecek vaat etmektedir (Fenster, 2012, s. 487). Şeffaflık için kullanılan dijital iletişim araçlarıyla oluşturulan katılım süreçleri, birey/toplum ve kurum/kuruluşların tutum, davranış ve kararlılıklarıyla ilişkilendirilir.

Şeffaflığın potansiyel faydaları arasında maliyet, verimlilik ve ekonomik yarar konuları, literatürde büyük bir öneme sahiptir. Özellikle dijital iletişim araçlarının etkin bir şekilde kullanılmasıyla gerçekleşen şeffaflık, kuruluş içindeki faaliyetleri kapsamlı bir şekilde izleme, raporlama ve paylaşma imkânı sunarak maliyetleri azaltma, verimliliği artırma ve ekonomik fayda sağlama potansiyeline sahiptir. Bu sayede şirketler ve kurumlar, daha etkili kaynak yönetimi, süreçlerin optimize edilmesi ve karar alma süreçlerinde daha sağlam temellere dayanma gibi avantajlar elde edebilirler. Aynı zamanda, paydaşlar arasında güven ve şeffaflık duygusu oluşturarak, iş birliğini ve uzun vadeli ilişkileri destekleyebilirler.

Demokrasilerde temsili demokrasiden daha katılımcı bir demokrasiye doğru ilerleme, ilkel ve tutucu idari sistemlerin yerini modern yönetim anlayışının almasıyla gerçekleşmiştir. Bu süreçte, geleneksel yönetim anlayışında kabul gören gizlilik kavramı yerini şeffaflık kavramına bırakmıştır. Dijital iletişim araçlarının kullanımıyla oluşturulan şeffaflığın, demokratik eylemler üzerinde olumlu etkileri belgelenen birçok çalışma ile demokrasiye katkı sağladığı vurgulanmaktadır.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü, yolsuzluğu “emanet edilen gücün özel kazanç için kötüye kullanılması” olarak tanımlamakta ve şeffaflığın yolsuzlukla mücadele için ilk adım olduğunu belirtmektedir. Ancak, şeffaflık konusunda yapılan araştırmaların çoğu, yolsuzluk ve kötü yönetimle mücadele aracı olarak şeffaflığı ele almaktadır. Kamu ve özel sektörde güveni etkileyen bir unsur olan bilginin açıklanması, birey ve toplum perspektifinden bakıldığında önemlidir. Ancak bazı araştırmalar, şeffaflığın tek başına yolsuzluğun önlenmesi için yeterli olmadığını ve hatta bazı durumlarda suistimal edilebileceğini vurgulamaktadır.

İş birliği, birlikte çalışan iki veya daha fazla kişi ya da kuruluşun, bir görevi tamamlamak veya bir hedefe ulaşmak amacıyla birlikte çalıştığı bir katılım sürecidir (Martinez-Moyano, 2006, s. 81). Dijital şeffaflık savunucuları, bilgi teknolojisi ve ağ bağlantılı iletişimin yanı sıra daha katılımcı, işbirlikçi bir devlet yaratmanın hükümetin gizliliği için bir çözüm olabileceğini savunuyor. Blok zinciri, işlemlerin şeffaflığı sayesinde kurum ve kuruluşların tedarik zincirinde güvenilir ortaklık ve iş birliği fırsatları sunmaktadır (Chowdhury, Colman, Kabir, Han ve Sarda, 2018). Dijital şeffaflık, katılımcı ve işbirlikçi bir ortam yaratmak için önemlidir. Bu şeffaflık, iletişimi artırır ve taraflar arasındaki fikir paylaşımını teşvik ederek, kuruluşların daha güvenilir ve işbirlikçi olmasına yardımcı olur.

Devlet karar alma organları, uluslararası kuruluşlar ve özel şirketler arasında şeffaflık geniş bir destek görmektedir (Finel ve Lord, 1999, s. 318). Dijital şeffaflık, tüketicilerin devlet verilerini kullanarak daha iyi piyasa kararları almasını sağlar ve özel kuruluşları kamu mallarını ve hizmetlerini iyileştirmeye veya değiştirmeye kapasite sahibi olarak görür (Longo, 2011, s. 42). Sosyal medya hizmetleri, hükümetle daha iyi etkileşim kurmamıza yardımcı olurken, şeffaflık algısını da artırır. Bu nedenle hükümetler yurttaşların görüşlerini alarak kritik karar alma süreçlerinde şeffaflığı sağlayabilmektedirler (Alryalat, Rana, Sahu, Dwivedi ve Tajvidi, 2017, s. 68). Algoritmalar ve yapay zekâ teknolojilerinin benimsenmesi ile ilgili tekno-iyimser söylemler, temel haklar konusunda kaygı uyandırmaktadır. Bu kaygının en önemli nedeni, bu teknolojilerin şeffaflık ve politika tartışmaları olmadan benimsenmesidir (Chenou ve Valenzuela, 2021, s. 56). Literatürde dijital iletişim araçları ile sağlanan şeffaflığa eleştirel yaklaşan çalışmalar da mevcuttur. Şeffaflık, kurum içinde karar almayı kolaylaştırırken aynı zamanda muhatapların kanıtı dayalı karar vermesine de yardımcı olmaktadır. Bu durum, kazan-kazan ilişkisi olarak değerlendirilen bilgi vektöründe iki taraflı bir fayda sağlamaktadır. Karar verme süreci, iş birliğine de olanak tanımaktadır.

Mevcut literatürde, şeffaflık bağlamında ele alınan teknolojilerin organizasyonlar için hem iç hem de dış denetlenebilirliği sağlayacağı belirtilmektedir. Bu teknolojilerin olumsuz sonuçları engelleme potansiyeli de vardır. Manipülasyon, siber suçlar ve fiziksel suçlar gibi olumsuzlukların önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Sonuç olarak, kontrol ve denetlenebilirliği olan bir ortamın sağlanması beklentisi bulunmaktadır.

Çalışmaların beşte birinde şeffaflık, izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik kavramlarına değinilmektedir. İzlenebilirlik, bir süreç zincirindeki her adımın eksiksiz bir şekilde takip edilmesini sağlayan ve benzersiz varlıkların birbirleriyle ilişkilendirilmesine imkân tanıyan bir kavramdır. Sürdürülebilirlik ise literatürde sıklıkla şeffaflık bağlamında ele alınmaktadır. Bu bağlamda, devletin dijital iletişim araçlarından yararlanarak izlenebilirliği sağlaması, tedarik zincirlerinin takip edilebilirliği ve blok zinciri teknolojisinin kullanımı ile izlenebilirliğin artırılması gibi üç eğilim gözlenmektedir. İzlenebilirlik ayrıca şeffaflık hedeflerinin geliştirilmesine yardımcı olan değerli bir araçtır ve kamu sektörü, özel sektör, bireyler ve toplum arasındaki dijital şeffaflık iddialarının doğrulanmasına yardımcı olmaktadır.

Bilgi asimetrisi, bir tarafın diğer tarafa göre daha fazla bilgiye sahip olması durumudur ve devlet kurumları bu ayrıcalığı genellikle korumaya çalışırlar. Ancak, açık hükümet yasaları gibi girişimler sayesinde bu durum değişebilir. Bu girişimler, yoğun siyasi aktivizm ve şeffaflık savunuculuğunun bir sonucudur (Fenster, 2012, s. 446). Genellikle e-devlet çatısı altında toplanan kâr amacı gütmeyen bir bilgi ve iletişim teknolojisi biçimi olan sivil teknoloji (Civic technology), yurttaş ve hükümet arasındaki bilgi alışverişini kolaylaştırarak birey ve toplumu güçlendirmeyi daha fazla hükümet şeffaflığına yol açmayı amaçlayan teknolojiler olarak tanımlanmaktadır (Rumbul, 2016b, s. 33). Mevcut literatür, şeffaflığın dijital uygulamalarla bilgi asimetrisine bir çözüm olarak sunulabileceği yönünde bir eğilim sergilemektedir.

Stohl ve diğerleri (2016), görünürlük ve şeffaflık kavramlarının aynı olmadığını ve görünürlüğün üç ampirik özellikten oluştuğunu belirtir: bilginin mevcudiyeti, bilgi paylaşma onayı ve bilginin üçüncü şahıslarla erişilebilir olması. Bu özelliklerin hepsi yüksek seviyelerde olduğunda bilgi görünürdür, ancak şeffaf olması gerekmez. Özelliklerden bir veya daha fazlası düşük seviyelerde olduğunda ise bilgi daha az görünür veya görünmez hale gelir. Dijitalde daha fazla görünürlüğün daha fazla şeffaflık sağladığı söylenebilir, ancak görünür olmanın şeffaf olmakla aynı şey olmadığı unutulmamalıdır.

Bilimsel çalışmaların sadece %10'u meşruiyet tanımlarına tam olarak uymaktadır. Özellikle gazetecilik araştırmaları da şeffaflık ilkelerine bağlı kalarak yurttaşların meşruiyet ve hesap verebilirliğini artırmayı hedeflediğini vurgulamaktadır (Deuze, 2005; Rupa, 2006; Singer, 2007; Kovach ve Rosenstiel, 2014). Dijital iletişim araçlarının kullanımı, genel olarak şeffaflık ve meşruiyeti arttırdığı yönündeki eğilim literatürde yaygındır.

Kamu ve özel sektör yönetiminde şeffaflığın adil muameleye ve adaletli yönetim anlayışına önemli bir yükümlülük getirdiği kabul edilirken, literatürde adalet ve adillik terimleriyle ilişkili şeffaflık kodlamalarının az yapıldığı görülmektedir. Araştırmalar, şeffaflığın özerk bir yükümlülük olarak adil ve hakkaniyetli muameleyi teşvik ettiği sonucuna varmaktadır.

Cevap verebilirlik kavramı, kurumun muhatabının herhangi bir isteğine, şikayetine veya bilgi talebine hızlı bir şekilde yanıt verme isteğini ifade eder ve hesap verebilirlik kavramıyla da ilişkilendirilmektedir (Kelleher ve Miller, 2006). Cevap verebilirlik kavramı, hesap verebilirlik kavramıyla ilişkili olduğundan, şeffaflık çalışmalarında sıklıkla göz ardı edilen bir konudur. Ancak bu kavram, aktif ve pasif şeffaflık türleriyle ilişkilendirildiğinde daha anlamlı hale gelmektedir. Hesap verebilirlik aktif şeffaflık rolü ile ilişkilendirilirken, cevap verebilirlik pasif şeffaflıkla bağlantılıdır.

İncelemelerde şeffaflık bağlamında en az atıf yapılan kavram itibar olarak belirlenmiştir. Ancak bu, itibarın değersiz olduğunu göstermez. Aslında itibar, temelinde güvene dayanır ve analiz sonuçlarına göre en çok atıf yapılan kavram da güvendir. Bu nedenle araştırmacılar genellikle şeffaflık tanımlarını itibar yerine güven kavramı üzerinden yapmayı tercih etmişlerdir.

Şeffaflık Türleri

Şeffaflık kavramı, literatürde farklı sınıflandırmalar altında ele alınmaktadır. Kamu ve hükümet şeffaflığı, bilgi şeffaflığı ve mali şeffaflık gibi türler, şeffaflık kavramının daha net anlaşılması için yapılan sınıflandırmalar arasındadır. Bunun yanı sıra iç/dış, yatay/dikey şeffaflık, radikal, aşırı, paradoksal, karar, süreç/prosedür, katılımcı, kanunsuz, kara, aktif ve pasif şeffaflık gibi odak noktalarına göre tasvir edilmesi amaçlı sınıflandırmalar da mevcuttur. Şeffaflığın uygulanmasında dijitali vurgulayan veri şeffaflığı, algoritmik şeffaflık, dijital şeffaflık ve şeffaflık 2.0 gibi türler de bulunmaktadır. Bu bağlamda oluşturulan şeffaflık türleri Tablo 8'de gösterilmektedir. Tablo 8 incelendiğinde en fazla atıf yapılan türler arasında kamu ve hükümet şeffaflığı yer alırken, veri şeffaflığı, bilgi şeffaflığı, dijital şeffaflık ve mali şeffaflık da sıklıkla kullanılan türler arasındadır. "Diğer şeffaflık türleri" olarak yapılan kodlamalar ise az atıf yapıldığından, iki veya daha az kodlanan türler olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 8

İncelenen Yayınlar da Tespit Edilen Şeffaflık Türlerinin Alt Kodların İstatistiği ile Gösterimi

Şeffaflık türü	Yayımlar	Yüzde (%)
Kamu/Hükümet şeffaflığı	26	18,71
Veri şeffaflığı	19	13,67
Bilgi şeffaflığı	15	10,79
Dijital şeffaflık	10	7,19
Mali şeffaflık	10	7,19
Algoritmik şeffaflık	8	5,76
Tam/Aşırı/Radikal şeffaflık	8	5,76
Aktif ve pasif şeffaflık	10	7,19
Süreç şeffaflığı	5	3,60
Paradoksal şeffaflık	5	3,60
Yönlü (iç/dış, yatay/dikey) şeffaflık	4	2,88
Diğer şeffaflık türleri	19	13,67
Toplam	139	100,00

Kavrama yönelik şeffaflık türleri: Hükümet şeffaflığı, kamu kurumlarının faaliyetleri ve işlevleri hakkındaki bilgilerin açıklanması yoluyla halkın anlayışının geliştirilmesidir (Porumbescu, 2016). Hükümet şeffaflığı, halkın devlet yetkilileriyle ne kadar iletişim kurabildiğini ve devlet eylemleri hakkında ne kadar

bilgilendirildiğini belirleyen bir araçtır (Halachmi ve Greiling, 2013). İdari şeffaflık ve kamu şeffaflığı olarak da ifade edilebilen (Rossa, 2019; Onufreiciuc, 2020) hükümet şeffaflığı; demokratik ilkeler bağlamında hükümetlerin bilgi açıklamaya istekli olup olmadıkları, bilgi edinme özgürlüğü yasaları karşısındaki tutumları, e-devlet uygulamaları, elektronik katılım yoluyla problem çözme ve karar alma süreçlerindeki etkinlikleri, hükümet web sitelerine halkın erişilebilirlik derecesi, veri tabanlarını paylaşarak açık devlet ortaklığı gibi uygulamalara katılım durumları ve açık veri uygulamalarının benimsenmesi gibi bir çok farklı nitelikler incelenmektedir (Cuillier ve Pinkleton, 2011; Tunney ve Thomas, 2015; Rumbul, 2016a; Lindquist ve Huse, 2017; Mansoor, 2021).

Bilgi şeffaflığı, bir organizasyonun karar vermeleri için gereken bilgilere paydaşlarının erişebilirliği ile ilgilidir (Pant, Prakash ve Farooque, 2015; Gandía, Marrahí ve Hugué, 2016; Rissman ve diğerleri, 2019). Tang ve arkadaşları (2021, s. 4) bilgi şeffaflığını, kullanıcılara açık bir şekilde veri toplama ve işleme politikaları veya diğer özellikler ile iletebilen gizlilik politikaları olarak tanımlar. Ayrıca Dunayev ve arkadaşları (2021, s. 17), dijital dönüşüm için en önemli kriterlerden birinin bilgi şeffaflığı düzeyi olduğunu ileri sürmektedir. Qian ve arkadaşları (2019) akt. Ye ve diğerleri, (2021, s. 4), bilgi şeffaflığının kâr amacı gütmeyen kuruluşların halkla ilişkiler geliştirmesi için stratejik bir araç olduğunu kanıtlamışlardır. Araştırmacılar dijital bağlamda bir organizasyonun bilgi şeffaflığı seviyesini ölçmek için ilgili organizasyona ait web sitelerinin belirli bölümlerinde bilgi olup olmadığını inceleyen (Rella, Marrone, Raimo ve Vitolla, 2022) araçlar geliştirme eğilimindedir.

Bilgi şeffaflığının özel bir durumu olarak kabul edilebilen mali şeffaflık (Schenk, Dolata, Schwabe ve Schwabe, 2021, s. 13) ise özel sektör bağlamında müşterinin maliyetler ve bunların tahsisi ile ilgili algılanan bilgi derecesi olarak tanımlanabilirken (Nussbaumer, Matter, Reto à Porta ve Schwabe, 2012, s. 349) kamu sektörü bağlamında hükümetlerin kamu kaynaklarının nasıl arttırdığına, harcadığına ve yönettiğine ilişkin bilgilerin yayılmasını ifade eder. Daha spesifik olarak, hükümetlerin web sitelerinde vergilerin nasıl arttırıldığı, kamu varlıkları ve borçlarının nasıl yönetildiği gibi bilançoları ve mali bilgileri yayma uygulamasını tanımlayan bir kavramdır (Chen, Kang ve Luna-Reyes, 2019). Dolayısıyla mali şeffaflık bütçe şeffaflığı, vergi şeffaflığı (Chen ve diğerleri, 2019; Schenk ve diğerleri, 2021) gibi kavramlarla da ifade edilebilmektedir. Dijital hükümet ve açık hükümet verileri alanlarında, hükümetin teknolojik yetenekleri de mali şeffaflığın belirleyicileri arasında yer alabilmektedir (Ganapati ve Reddick, 2014; Manes Rossi, Brusca ve Aversano, 2018).

Odak noktalarının yorumlanmasına göre şeffaflık türleri: Süreç şeffaflığı, hükümetin çeşitli süreçlerindeki adımlar, davranışlar ve etkileşimler hakkındaki bilgileri ifade etmekle birlikte, bir şeyin nasıl, ne zaman ve nerede yapıldığına cevap verilmesidir. Süreç şeffaflığı, faaliyetler ve prosedürler hakkında bilgi sunarak sürecin izleme teknolojisini kolaylaştırılabilir (Bannister ve Connolly, 2011, s. 165). Schenk ve arkadaşları (2021, s. 20) süreç şeffaflığını iki alt sınıfa ayırır: prosedürel şeffaflık (yasal temelin açıklanması) ve iş süreci şeffaflığı (faaliyetlerin ve sırasının netleştirilmesi). Ayrıca şeffaflığı olay ve süreç şeffaflığı olarak iki türe ayıran Hood ve Heald (2006, s. 30), süreç şeffaflığı prosedürel veya operasyonel olarak tanımlarken, olay şeffaflığını girdiler, çıktılar veya sonuçlar olarak tanımlamaktadır.

Hood ve Heald, şeffaflığın iç, dış, yukarı ve aşağı olmak üzere dört yönden ele alınabileceğini belirtiyor. Yukarı şeffaflık, astların üstlerini gözlemleyebildiği, aşağı şeffaflık ise yöneticilerin yönetilenlere şeffaf olduğu durumları ifade eder. Dışa dönük şeffaflıkta kuruluşun dışındaki durumlar gözlemlenebilirken, içe dönük şeffaflıkta kuruluşun içindeki durumlar gözlemlenebilir. Bu dört şeffaflık türünün kesişimi tam simetrik şeffaflığın varlığını temsil eder (Hood ve Heald, 2006, ss. 27-29).

Organizasyonlarda sağlanan şeffaflık, açıklık, güven, erişilebilirlik, katılım, iş birliği, karar verme, güncellik, kontrol ve izlenebilirlik gibi özelliklerin birleşimiyle tam (full) şeffaflık, radikal şeffaflık veya aşırı (hiper) şeffaflık olarak adlandırılabilir (Gupta, Boas ve Oosterveer, 2020; Lykidis, Drosatos ve Rantos,

2021; Jacobs ve diğerleri, 2022). Radikal şeffaflık, çalışanların birbirlerine sürekli geri bildirim vermelerinin yanı sıra daha fazla kararın kamuya açık hale getirilmesidir. Böylece iyi davranış ve düşünceler zorunlu hale gelir ve herkes, mantığımızın erdemlerini açıkça değerlendirebilir (Dalio, 2017, s. 342). Radikal şeffaflık, gereksiz bilgi yüküyle mahremiyet ihlallerine neden olabilecek bir yaklaşımdır. Bu şeffaflık türünün benimsendiği organizasyonlarda, özellikle kişisel veriler gibi hassas bilgilerin açıklanması titizlikle ele alınmalıdır (Jacobs ve diğerleri, 2022). Benzer şekilde devlet sırrı veya ticari sırların açıklanması da aynı sorunlara neden olabilir.

Çok fazla şeffaflık, organizasyon içindeki gizlilik ve mahremiyet konularını ihlal edebilir. Bu durum, çalışanların daha az açıklık isteme ve gizlilik önlemleri almaya yönelmesine neden olabilir. Bu nedenle organizasyonlar şeffaflık ve gizlilik arasında dengeli bir yaklaşım benimsemelidir. (Bernstein, 2012). Bu durum, şeffaflık paradoksu olarak adlandırılır.

Devlet veya bir organizasyonun elinde tuttuğu gizli bilgileri halka açma eylemleri, sosyoekonomik ve politik alanları doğrudan etkileyebilir. Bu tür eylemler kanunsuz şeffaflık, kara şeffaflık, şantaj şeffaflığı ve yıkıcı şeffaflık olarak tanımlanmaktadır (Fenster, 2012; Gupta ve diğerleri, 2020). Patricia de Vries, WikiLeaks gibi anonim kaynaklara dayanarak hassas belgeler yayınlayan platform destekçilerinin “Black Transparency: The Right to Know in the Age of Mass Surveillance” (Kara Şeffaflık: Kitleli Gözetim Çağında Bilme Hakkı) kitabını bir hakikat sonrası çağa karşı bir yas tutmak olarak yorumlar. Kitap, şeffaflığın bir ilke olarak dönüş, politik aktivizm, tasarım, mimari ve internet kültürü ile nasıl kesiştiğini araştırır. Kitabın açılış sayfalarında, “şeffaflığın aydınlanma olmadan mümkün olmayacağı” ve “şeffaflık altında devletin sırlarını kaybedeceği” ifade edilir. Kitap, Benjamin Bratton’ın “gezegen ölçeğinde hesaplamının jeopolitik mimarisi” kavramının etkilerini inceler. Yazarlar, internetin jeopolitik bir silah haline geldiği merkezi yapı içinde olduğunu belirtiyor. Ancak, kaybettikleri erken internetin yerine, yeniden yerleştirilmiş ve yurttaşlar tarafından yönetilen bir internet için umutlarını koruduklarını ifade ediyorlar (de Vries, 2018, ss. 98-99). Gezegen ölçeğindeki hesaplama ağları, gerçek ve kurgu arasındaki ayrımı bulanıklaştırarak bir hakikat sonrası durum yaratmıştır. Bu durumda kara şeffaflık devlete yönelik eleştirilerin savunması haline gelmiştir. Ancak, kara şeffaflık, fantezi ve gerçekliğin bir arada var olduğu düzenin bir parçası haline gelerek, çözüm bulunması zor bir açmaza sebep olmuştur (de Vries, 2018, s. 100). Şeffaflık, açıklanan bilgilerin doğruluğuna dayalı olsa da bilgilerin açıklanma zamanı ve şekli, kötü niyetli şüphelere neden olabilecek bir kontrol mekanizması olabilir (Hood ve Heald, 2006, s. 35).

Karar şeffaflığı ise hükümetin niyetleri ve gerekçeleri hakkında bilgi veren bir kavramdır. Bu şeffaflık, bir kararın veriliş sebeplerine dair açıklamaların ve kayıtların yayınlanması ile sağlanabilir (Bannister ve Connolly, 2011, s. 175). Şeffaf karar verme, hükümet ile yurttaşlar arasındaki güveni artırarak psikolojik mesafeyi azaltır (Meijer, 2009). Karar şeffaflığı, hükümetin yurttaşların talepleriyle ilgili kararını ifade eder, yani sorunun çözülüp çözülemeyeceği konusunda verilen kararın şeffaflığıdır (De Fine Licht, 2014; Grimmelikhuijsen ve diğerleri, 2021). Karar şeffaflığına benzer şekilde gazetecilik alanında tanımlanan şeffaflık türü ise katılımcı şeffaflıktır. Karlsson (2010, s. 538) katılımcı şeffaflığı, “kullanıcıya doğrudan veya dolaylı olarak haber içeriklerini veya bağlamlarını üretme veya etkileme olasılıklarını açan herhangi bir etkileşimli özellik” olarak tanımlamaktadır.

Şeffaflık, bilgiyi açıklama yoluyla yurttaşları bilgilendirmeyi ve sorumlu olmayı amaçlayan bir kavramdır. İnternet sayesinde, bu aktif veya pasif bir şekilde gerçekleşebilir (Manfredi-Sánchez, 2017; Vázquez ve Zamorano, 2017.akt Diez-Garrido ve Farpon, 2020, s. 395; Asrak Hasdemir ve Keskin, 2023, s. 19-22). Meksika Ulusal Şeffaflık, Bilgiye Erişim ve Kişisel Verilerin Korunması Enstitüsü (Mexico’s National Institute for Transparency, Access to Information and Personal Data Protection-INAI) tarafından, kamu kurumlarınca yürütülen şeffaflık stratejilerini sınıflandırmak için aktif şeffaflık, reaktif şeffaflık ve proaktif şeffaflık olmak üzere üç kriter belirlenmiştir. INAI kriterlerine göre, aktif şeffaflık, bilgilerin ilgili normlara uygun olarak yayınlanmasını ima eder, reaktif şeffaflık, Bilgi Edinme Özgürlüğü (FOI) platformu aracılığıyla bilgi dağıtımını

kolaylaştıran prosedürlerle ilgilenir ve proaktif şeffaflık, ilgili bilgilerin toplum tarafından kullanımını teşvik eden faaliyetlere atıfta bulunur (Hayashida Carrillo, Rolón Sánchez ve Leal Cota, 2022, s. 464).

Doğrudan dijital iletişim araçlarını işaret eden şeffaflık türleri: Şeffaflık, bilgi özgürlüğüyle bağlantılı olsa da teknolojik ilerlemeler ve dijital iletişim araçlarının yaygınlaşması son yıllarda açıklama süreçlerini ve devlet bilgilerine erişimi tamamen değiştirmiştir (Lourenço ve Serra, 2014, s. 36). Araştırmacılar, şeffaflık türlerini dijitali çağrıştıran tanımlamalarla belirleyerek kavramsallaştırdılar. Bu kavramlar, genel veya özel bir alana odaklanarak oluşturulmuştur. Özellikle internet, web 2.0 ve sonrasındaki teknolojilerle ilişkilendirilen dijital şeffaflık, şeffaflığı sağlamak için dijital teknolojiler ve ağlar kullanır (Fenster, 2012; Mohelská ve Sokolová, 2017).

Web 2.0, kullanıcıların tüketici olmanın yanı sıra içerik üreticisi de olduğu web sayfalarının tasarımındaki yeni trendleri ifade eder. Bu trendler, etkileşim ve bilgileri şeffaflaştırma yeteneği ile birlikte çok çeşitli çevrimiçi uygulamaları ve hizmetleri kapsar. Web 2.0'in temel özellikleri, kullanıcı katılımı, paylaşımı ve ortak ilkelere dayalı bir yapıdır (Gandía ve diğerleri, 2016, s. 29). Literatür, web 2.0'in kamu sektöründe şeffaflık, hesap verebilirlik ve yurttaş katılımını artırabileceğini göstermektedir (Meijer ve Thaens, 2010). Dolayısıyla şeffaflığın bu yönüne odaklanan çalışmalarda şeffaflık 2.0 kavramı kullanılmaktadır (Davis ve Cuillier, 2014).

Veri şeffaflığı, halka erişilebilir, anlaşılabilir, çok yönlü ve güncel bilgilerin çevrimiçi ortamda sunulmasıdır (Rizal Batubara, Ubacht ve Janssen, 2019, s. 207). Blok zinciri teknolojisi, e-oylama uygulamalarında kullanıldığında güvenlik açıklarını önler ve veri şeffaflığını artırır. Blok zinciri ağı, eşler arası ilkeye dayandığından, geleneksel oy sistemlerinden farklı olarak daha iyi izlenebilirlik sağlar (Baothman ve diğerleri, 2021, s. 626). Yapılan bir derleme çalışmasında, iş birliğine dayalı e-devlet süreçleri kapsamında açık katılım çalışmalarının 2015 tarihinden sonra veri şeffaflığına kaydığı tespit edilmiştir (Gacitua, Astudillo, Hitpass, Osorio-Sanabria ve Taramasco, 2021, s. 19611).

Algoritmik şeffaflık, algoritmaların verdiği kararlarda etkili olan faktörlerin kullanıcılara, sistem düzenleyicilerine ve algoritmaların etkilediği kişilere görünür veya şeffaf olmasıdır (Diakopoulos ve Koliska, 2017). Araştırmacılar bazen algoritmik şeffaflık ve algoritmik hesap verilebilirlik kavramlarını birbirinin yerine kullanmaktadır (Rieder ve Hofmann, 2020).

Bilimsel çalışmaların beşte üçünde şeffaflık türleri ele alınmamaktadır ve mevcut sınıflandırmalar birbirleriyle örtüşmektedir. Yeni şeffaflık türlerine olan ilgi arttıkça, bu sınıflandırmaların tam olarak mevcut durumu tanımlayamadığı düşünülmektedir. Bunun nedeni, teknolojideki değişimlerin ve toplumun bu değişimlere uyum sağlama isteğinin, şeffaflık türlerinin tanımlanmasını zorlaştırmasıdır.

Şeffaflık Araştırmalarında Ön Plana Çıkan Eğilimler

Şeffaflık çalışmalarında önemli bir konu, araştırmacıların ilgi alanlarıdır. Genelden özele analiz edilerek yapılan şeffaflık eğilimi çalışmalarında, öncelikle ilgili veri tabanlarında belirtilen sınıflandırma esas alınarak yayınlanan alanlar tespit edilmiştir. Ancak bu tek başına çalışma eğilimlerini belirlenmesinde yetersiz kaldığından Tablo 9'ta politika temalarının da sınıflandırması yapılarak kodlanmıştır. Daha sonra şeffaflıkla birlikte incelenen kavram ve araştırma konularının tespit edilmesiyle mevcut literatürdeki çalışmaların hangi alanlara eğilimli olduğu analiz edilmesi Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 9

Çalışma Temalarının Alt Kodların İstatistiği ile Gösterimi

Tema	Yayınlar	Yüzde (%)
Yönetim ve yönetim	174	68,24
Ulaştırma ve ağlar	32	12,55
Yaratıcı endüstriler ve kültür	26	10,20
Mal, meta üretimi ve dağıtımı	23	9,02
Toplam	255	100,00

Tablo 9'daki 255 yayının tamamı bir tema kategorisi altında kodlanmıştır. Tema kategorileri, yayının konusu, problemi ve amacına göre belirlenmiştir. En fazla yönetim ve yönetim konuları ele alınırken, en az mal, meta üretimi ve dağıtımı konuları ele alınmıştır. Yönetim ve yönetim teması altında sırasıyla en fazla, yönetim/açık veri (85), sağlık (46), siber güvenlik (16), finans/mali/vergi/bütçe (15) ve hukuk (12) konularının araştırıldığı görülmektedir. Ulaştırma ve ağlar teması altında sırasıyla en fazla, medya (16), ithalat/ihracat/lojistik/tedarik (12), akıllı ve otonom sistemler (1), platform (1) ve elektrikli araçlar (1) konularının araştırıldığı görülmektedir. Yaratıcı endüstriler ve kültür teması altında sırasıyla en fazla, çevre ve şehircilik (13), reklam (4), eğitim (3), telif hakkı (2), lobi faaliyetleri (1), kurumsal sosyal sorumluluk (1), kütüphanecilik (1) ve turizm (1) konularının araştırıldığı görülmektedir. Mal, meta üretimi ve dağıtımı teması altında sırasıyla en fazla, taşınmaz mal (8), tarım/hayvancılık/avcılık (7), pazarlama (5), maden (1), gıda (1) ve akıllı etiket (1) konularının araştırıldığı görülmektedir.

Tablo 10

İlişkili Kavram ve Konuların Alt Kodların İstatistiği ile Gösterimi

İlişkili kavram ve konular	Kodlama sayısı	Yüzde (%)
Çevrimiçi platform	66	12,77
Açık hükümet/Açık devlet/OGP	57	11,03
E-devlet	55	10,64
Açık veri	54	10,44
Blok zinciri	51	9,86
Bilgi edinme hakkı/Özgürlüğü/Yasası	37	7,16
Algoritma	37	7,16
İyi yönetim	32	6,19
Büyük veri	29	5,61
Yapay zekâ	27	5,22
IOT (Nesnelerin interneti)	21	4,06
GDPR	19	3,68
Kara kutu (Black Box)	11	2,13
Diğer kavram ve konular	11	2,13
Şeffaflık kültürü	10	1,93
Toplam	517	100,00

Tablo 10'a göre, 255 yayının analiz edildiği ilişkili kavram ve konular kategorisinde, 196 yayın kodlanmıştır ve geri kalan 59 yayında herhangi bir kodlama yapılmamıştır. Diğer kavram ve konular tek bir kategori altında toplanmıştır çünkü bu alanlarda üç veya daha az yayından bahsedilmiştir. Bu çalışmaların dörtte birinde çevrimiçi platform ve portal konuları ele alınırken, en çok bahsedilen kavramlar sırasıyla açık

devlet, açık hükümet, OGP (Open Government Partnership-Açık Devlet Ortaklığı), e-devlet, açık veri ve blok zinciridir.

Şeffaflığın Önündeki Engeller

Mevcut literatürün yaklaşık yarısında (%43,92), şeffaflığın önündeki engeller, sınırlılıklar, zayıflıklar, eksiklikler ve zorluklar açık bir şekilde ele alınmamaktadır. Ancak, bazı yayınlarda bu konulara değinildiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda yapılan sınıflandırmalar ve kodlamalar Tablo 11’de gösterilmektedir. 2015 yılına kadar örtük olarak bahsedilen konulara yapılan kodlamaların yıllara göre arttığı tespit edilmiştir. Bu nedenle araştırmacıların 2015’ten sonra bu konulara ilgisinin arttığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 11

Engeller/Sınırlılıklar/Zayıflık/Eksiklik/Zorlukların Alt Kodların İstatistiği ile Gösterimi

Engeller/Sınırlılıklar/Zayıflık/Eksiklik/Zorluk	Kodlama sayısı	Yüzde (%)
Teknik	67	25,67
Siyasi ve yasal	66	25,29
Gizlilik	29	11,11
Bireysel özellikler	27	10,34
Veri kalitesi	21	8,05
Ekonomik ve mali nedenler	15	5,75
Organizasyonel	12	4,60
Güvenlik	10	3,83
Etik	8	3,07
Ticari sır	6	2,30
Toplam	261	100,00

Tablo 11’de yer alan bulgular, şeffaflığın önündeki engellerin başını dijital iletişim teknolojisindeki teknik konuların çektiğini göstermektedir. Teknik konular iki ana kategoriye ayrılabilir. İlk olarak, teknolojik erişim eksikliği, ikincisi ise dijital teknolojinin neden olduğu şeffaflık eksikliği ve sistemsel sorunlardır. Şeffaflığın önündeki siyasi engel, hükümetlerin yurttaşlarına bilgi sağlama konusunda isteksizlikleridir. Ayrıca yasal düzenlemelerdeki yetersizlikler veya gereğinden fazla gizlilik ilkelerinin benimsenmesi de şeffaflığın önündeki engellerden biridir. Şeffaflık hedeflerine ulaşılmasının diğer engelleri, eğitim eksikliği veya kalite eksikliği, yurttaşların dijital okuryazarlık eksikliği, fon eksikliği, organizasyon sorunları gibi faktörlerdir. Bu nedenlerden dolayı şeffaflık sağlama konusunda yapılan çabalar eksik kalabilmektedir.

Aşırı veya Plansız Şeffaflık Tehlikeleri

Şeffaflığın eleştirel olmayan bir bakış açısıyla her durumda yararlı olduğu düşünülmektedir. Ancak, aşırı şeffaflığın beraberinde sorunlar getirebileceği unutulmamalıdır. Şeffaflık, kendisiyle birlikte bir dizi probleme neden olabilir. Bu riskler Tablo 12’de gösterilmektedir. 2015’ten önceki şeffaflık çalışmalarında, olası tehlike, risk ve ihlaller göz ardı edilirken, sonrasındaki dijital şeffaflık çalışmalarında artan çeşitlilikte tehlike, risk ve ihlaller de ele alındığı görülmektedir.

Tablo 12

Tehlike/İhlal/Risklerin Alt Kodların İstatistiği ile Gösterimi

Tehlike/İhlal/Riskler	Kodlama sayısı	Yüzde (%)
Mahremiyet	103	37,59
Kişisel veriler	68	24,82
Suistimal	40	14,60
Gizlilik	28	10,22
Gözetim	28	10,22
Unutulma hakkı	4	1,46
Huzursuzluk	3	1,09
Toplam	274	100,00

Günümüzde, internet başta olmak üzere dijital iletişim araçlarının kullanımı giderek artmaktadır. Ancak, teknolojinin sunduğu imkanlarla birlikte birçok riski de beraberinde getirmektedir. Bu durum, kullanıcıların dikkatli olmalarını ve çevrimiçi ortamda karşılaşılabilecekleri potansiyel tehlikelere karşı tedbir almalarını gerektirmektedir. Tablo 12 incelendiğinde bunların başında mahremiyetin ihlal edilmesi gelmektedir. Literatürde bir yandan kamu sektörü ve özel sektörün faaliyetleri hakkında şeffaf bir görüş sağlanmasının gerekliliğine vurgu yapılırken diğer yandan bu sektörlerin yurttaşların mahremiyet hakkının güvence altına alması beklenmektedir. Mahremiyet hakkı tartışması, bireylerin, devletin, hükümetin veya ticari kuruluşların kendi içeriğine (veri, düşünce, duygu, bilgi, iletişim) erişimini sınırlama hakkı bağlamında ele alınmaktadır. Bu bağlamda, bireylerin özel yaşamlarını koruma, kişisel bilgilerinin gizliliğini sağlama ve istenmeyen gözetimden korunma hakkı önemli bir tartışma konusudur (Birchall, 2016, s. 7). Kişisel verilerin dijital ortamlarda saklanması, kullanılması ve paylaşılması, teknolojik, yasal/düzenleyici ve etik/toplumsal sonuçları olan bilgi güvenliği ve mahremiyet risklerini artırmaktadır (Holeman, Cookson ve Pagliari, 2016, s. 2). Dolayısıyla mahremiyet sorunu kişisel verilerin korunmasıyla ilişkili bir konudur (Hilbert ve diğerleri, 2009, s. 891). Literatürde şeffaflık suistimalleri iki perspektiften incelenmiştir: Nitelsiz aşırı şeffaflıktan kaynaklanan suistimler ve şeffaflığın eksikliğinden kaynaklanan suistimler. Şeffaflık adı altında bilerek veya bilmeyerek gizli tutulması gereken (örneğin, devlet sırrı, ticari sır veya kişisel bilgiler gibi genel kabul görmüş içerikler) bilgi ve belgelerin sızdırılması riskleri, bu kategoride yer almaktadır. Şeffaflık ve gözetim örtük olarak birbirine karışmaktadır (Birchall, 2016, s. 7). Düşük şeffaflık ve artan kimlik zorunluluğu, panopticon'a benzer bir duruma yol açabilir. Bireyler, kimliklerinin kullanılıp kullanılmadığı ve hangi amaçla kullanıldığı hakkında bilgi sahibi olmadan kimliklerini açıklamak zorunda kalabilirler. Bu durum, gözetleme kulesindeki muhafızın belirsiz varlığına benzer bir his uyandırabilir (Strauß, 2011, s. 214). Sonuçlar, otosansür ve sınırlı bireysel özgürlük olacaktır (Mayer-Schönberger, 2011; akt. Strauß, 2011, s. 214). Şeffaflık kavramının riskleri incelendiğinde, unutulma hakkı konusu genellikle atlanmaktadır. Unutulma hakkı, bir kişinin özel bilgilerinin internet aramalarından veya diğer dizinlerden kaldırılma hakkıdır. Yani, bir kişi kendi özel bilgilerinin herkes tarafından kolayca erişilebilir olmasını istemiyorsa, bu bilgilerin arama motorları ve diğer benzeri platformlardan çıkarılmasını talep edebilir (Bertram ve diğerleri, 2019). Örneğin bir kişinin geçmişteki hataları veya suçlamaları hakkında bilgiler internette yayınlanmış olabilir ve bu durumun hayatını etkilemesini istemeyebilir. Bu nedenle unutulma hakkı, kişisel verilerin korunması açısından önemli bir konudur.

Sonuç

Bu makalede şeffaflık konusu farklı disiplinlerdeki akademik araştırmalar taranarak ele alınmış, araştırılmaya değer sorunlar belirlenmiş, bağlantılı kavramlar ve alt türlerine dair bir panorama sunulmaya çalışılmıştır. Dijitalleşmenin, şeffaflığı kolaylaştırdığı düşünülse de aslında bilginin yoğun ve kârlı olarak üretilmesi, paylaşılması ve dolaşıma sokulmasıyla işler karmaşıklaşmıştır. Bu çalışma, söz konusu sorunların yerel olmadığını, tüm dünyada benzer sorunların farklı şekillerde ve seviyelerde yaşandığını göstermektedir. Ayrıca bu araştırma ile dijital şeffaflık konusundaki tartışmaların devam edeceği dolayısıyla konu hakkında daha çok akademik çalışma yapılması gerekliliği vurgulanmaktadır.

Çalışmanın ilk araştırma sorusu, “Şeffaflıkta kamu sektörü, özel sektör veya yurttaş bakımından hedefler nelerdir?” idi. Bu sorunun yanıtı, analiz bölümünde görüldüğü gibi, kamu sektörü, özel sektör, birey ve toplum bağlamında bilgi paylaşımı, açıklık ve anlaşılabilirlik, bilgiye erişebilme, güncellik, geçmişe dair bir izleme sunabilme, mevcut bilginin görünür olması, opaklığın ve gizliliğin olmaması bağlamında yanıtlanmıştır. Çalışmanın ikinci araştırma sorusu olan “Şeffaflık kimin faydasınadır?” sorusuna verilen yanıt, dijital şeffaflığın kullanımı ve hedef kitle ve paydaşların amaçlarına, kullanımlarına ve uygulama alanlarına göre değişmektedir. Ancak bireyi anayasal hakları bağlamında güçsüz kılmayacak, devlet ve kurumlarının güçsüzleşmesini sağlamayacak şekilde bir şeffaflık faydasının ideal olduğu düşünülmektedir. Bu sistematik literatür incelemesinde; güven, hesap verebilirlik, demokrasi, maliyet/verimlilik, katılım, denetlenebilirlik, iş birliği, yolsuzluk ve usulsüzlükle mücadele, karar alma-verme mekanizmaları, adillik, bilgi asimetrisine çözüm sunma, meşruluk ve itibar başlıklarının akademik çalışmalarda öne çıktığı görülmektedir. Çalışmanın üçüncü sorusu olan “Şeffaflıkla ilişkili alt kavram setleri nelerdir?” sorusuna verilen yanıt, yönetim ve yönetim konularına araştırmacıların daha fazla odaklandığını göstermektedir. Bu konu içinde, hükümet şeffaflığı, devlet şeffaflığı ve yerel yönetimlerin şeffaflığı gibi kamusal kurum ve kuruluşların açık verileri üzerinden yapılan değerlendirmeler ön plana çıkmaktadır. Ayrıca sağlık alanında kişisel verilerin ve sağlık verilerinin şeffaflığı gibi konularda da kayda değer bir çoğunluk bulunmaktadır. Çalışmanın dördüncü sorusu “Şeffaflıkla ilgili literatürde üzerinde durulan konular nelerdir?” idi. Görülmüştür ki çevrimiçi platformlar, açık hükümet ve devlet sistemleri, e-devlet, açık veri, blok zinciri, bilgi edinme hakkı, algoritma, iyi yönetim, büyük veri, yapay zekâ, nesnelerin interneti, Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR), kara kutu, şeffaflık kültürü öne çıkmaktadır. Araştırmanın beşinci sorusu “Şeffaflığın gerçekleşmemesi bağlamında hangi engeller vardır?” şeklindedir. Elde edilen bulgularla birlikte bu sorunun cevabı iki açıdan değerlendirilebilir. Öncelikle, şeffaflığın önündeki geçerli ve genel kabul görmüş istisnaların yanı sıra bu istisnalar dışında kalan engeller de bulunmaktadır. Şeffaflık istisnaları bireysel hak ve özgürlüklerle birlikte hukuksal bağlamda belirlenirken, şeffaflığın önündeki engeller özel fayda ve çıkar çatışmaları, teknik imkansızlıklar ve bireysel eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Son soru “Aşırı şeffaflık, plansız şeffaflık veya tam tersine hiç şeffaflığın olmaması durumlarında hangi tehlike, ihlal ve riskler bulunmaktadır?” idi. Bu sorunun yanıt olarak bireyin ve/veya toplumun mahremiyeti noktasında koruma gereken alanların fazlaca şeffaflaşması, gizlilik, gözetim, suistimal, unutulma hakkı ve huzursuzluk gibi olumsuzlukların tehlikeli olabileceği görülmektedir. Dahası, şeffaflık ve gizlilik ihtiyacının dengelenmesinin amaçlandığı şeffaflık istisnaları da aşırı veya plansız bir şeffaflıktan doğrudan etkilenmektedir. Şeffaflık istisnaları, bir bireyin veya kuruluşun belirli şeffaflık gerekliliklerinden muaf tutulabileceği durumları ifade etmektedir. Ancak bu düşüncenin “mozaik teorisi” bağlamında temellendirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Mozaik teorisi, istihbarat toplama alanında, genellikle gizlilik ihtiyacını ve halktan bilgi saklanmasını haklı çıkarmak için kullanılan bir kavramdır. Bir durumun veya bireyin daha büyük ve daha eksiksiz bir resmini oluşturmak için birçok küçük bilgi parçasının veya “mozaik parçanın” birleştirilebileceği fikrine dayanır (Pozen, 2005, s. 630). Şeffaflık ve gizlilik arasında bir gerilim bulunmaktadır. Örneğin şeffaflık amacıyla bilgilerin paylaşılması,

devlet sırrı veya diğer nedenlerle hassas bilgilerin korunması gerekliliği ile çelişebilir. Bu durumda birbiriyle rekabet için olan iki ilkeyi dengelemek için şeffaflık istisnaları bir ayrıcalık değil aksine bir zorunluluk olarak benimsenmesi gerekebilir.

Dijital şeffaflık tanımlarının ortak bir özelliği, kavramın ne anlama geldiğine dair çok genel ve soyut bir anlayışta olmalarıdır. Yukarıda açıklanan bilgiler ışığında şeffaflığın temel tanımları, hedefleri, amaçları ve faydalarının bilimsel literatürde mutlak bir çatı altında toplanmadığı tespit edilmiştir. Bunun başlıca nedenleri ise; öncelikle dijital iletişim araçlarının değişkenlik göstermesi ile farklı kurum ve kuruluşlarca benimsenen politikalarıdır. Ayrıca dijital şeffaflığın tanımlayıcı ve normatif niteliğinden kaynaklanan teorik ve uygulama alanlarındaki etkisi de mutlak bir çatı altında toplanamadığının gerekçesi olarak gösterilebilir.

Bu çalışma, şeffaflık kavramının farklı disiplinlerdeki görünümüne ve dijital iletişim kanallarının şeffaflık literatürüne odaklanmıştır. Şeffaflık muhatapları üç gruba ayrılmaktadır: kamu sektörü, özel sektör ve birey/toplum. Bu muhatapların birbirleriyle iletişim biçimleri ve etkileşimleri şeffaflık uygulamalarının etkinliğini belirler. Araştırma sonuçları, dijital şeffaflığın demokratik bir ortamda önemli olduğuna işaret etmektedir. Ancak dijital iletişim kanallarının gizlilik ve veri koruması gibi diğer önemli yönleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle şeffaflık konusuyla ilgili farkındalığın artırılması ve dijital iletişim kanallarının yapıları hakkında daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Dijitalleşmenin hızla artması ve şeffaflık uygulamaların mahremiyetle ilişkilerinin akademik olarak daha fazla araştırılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Tüm bunlar, daha şeffaf ve güvenli bir toplumsal iletişim ortamı yaratmak için atılması gereken önemli adımlardır.

İzin ve Katkı Bildirimleri

Etik Kurul İzni

Yazarlar, makalenin etik kurul izni gerektirmediğini beyan etmiştir.

Yazarlık Katkısı

Mehmet Keskin: Fikir / Kavram, Kavrsamsal arka plan, Veri toplama, Veri analizi, Veri görselleştirme, Yazım, Değerlendirme ve inceleme

Esra Keloğlu İşler: Fikir / Kavram, Metodoloji, Veri analizi, Yazım, Değerlendirme ve inceleme

Kaynakça

- Albu, O. B. ve Flyverbom, M. (2016). Organizational transparency: Conceptualizations, conditions, and consequences. *Business & Society*, 58(2), 268-297. <https://doi.org/10.1177/0007650316659851>
- Alryalat, M. A. A., Rana, N. P., Sahu, G. P., Dwivedi, Y. K. ve Tajvidi, M. (2017). Use of social media in citizen-centric electronic government services: A literature analysis. *International Journal of Electronic Government Research*, 13(3), 55-79.
- Amir-Behghadami, M. ve Janati, A. (2020). Population, Intervention, Comparison, Outcomes and Study (Picos) design as a framework to formulate eligibility criteria in systematic reviews. *Emergency Medicine Journal*, 37(6), 387-387.
- Andrejevic, M. (2007). *Ispy: Surveillance and power in the interactive era*. University Press of Kansas.
- Asrak Hasdemir, T. ve Keskin, M. (2023). Şeffaflık, bilgi edinme ve iletişim hakkı: Covid-19 pandemisi koşullarında kurumsal uygulamalar üzerine bir inceleme. *Etkileşim*, 6(11), 12-42.
- Bannister, F. ve Connolly, R. (2011). The trouble with transparency: A critical review of openness in e-government. *Policy & Internet*, 3(1), 158-187.

- Baothman, F., Saeedi, K., Aljuhani, K., Alkatheri, S., Almeatani, M. ve Alothman, N. (2021). Computational intelligence approach for municipal council elections using blockchain. *Intelligent Automation & Soft Computing*, 27(3), 625-639.
- Bernstein, E. S. (2012). The transparency paradox: A role for privacy in organizational learning and operational control. *Administrative Science Quarterly*, 57(2), 181-216.
- Bertram, T., Bursztein, E., Caro, S., Chao, H., Feman, R. C., Fleischer, P., Gustafsson, A., Hemerly, J., Hibbert, C., Invernizzi, L., Donnelly, L. K., Ketover, J., Laefer, J., Nicholas, P., Niu, Y., Obhi, H., Price, D., Strait, A., Thomas, K. ve Verney, A. (2019). Five years of the right to be forgotten. *Proceedings of the Conference on Computer and Communications Security*.
- Bhuiyan, S. H. (2011). Trajectories of e-government implementation for public sector service delivery in Kazakhstan. *International Journal of Public Administration*, 34(9), 604-615.
- Birchall, C. (2016). Shareveillance: Subjectivity between open and closed data. *Big Data & Society*, 3(2), 1-12. doi:10.1177/2053951716663965
- Baudrillard, J. (1981). *Simulacra and Simulation* (S.Glaser, Çev.). University of Michigan Press.
- Baudrillard, J. (1993). *The transparency of evil: Essays on extreme phenomena* (J. Benedict, Çev.). Verso.
- Bratton, B. H. (2016). *The stack: On software and sovereignty*. The MIT Press.
- Boyd, D. ve Crawford, K. (2012). Critical questions for big data: Provocations for a cultural, technological, and scholarly phenomenon. *Information, Communication & Society*, 15(5), 662-679. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2012.678878>
- Castells, M. (2010). *End of Millennium: The Information Age: Economy, Society and Culture (Vol.3)*. John Wiley & Sons
- Chen, G., Kang, H. ve Luna-Reyes, L. F. (2019). Key determinants of online fiscal transparency: A technology-organization-environment framework. *Public Performance & Management Review*, 42(3), 606-631.
- Chenou, J.-M. ve Rodríguez Valenzuela, L. E. (2021). Habeas data, habemus algorithms: Algorithmic intervention in public interest decision-making in Colombia. *Law, State and Telecommunications Review*, 13(2), 56-77.
- Chowdhury, M. J. M., Colman, A., Kabir, M. A., Han, J. ve Sarda, P. (2018). Blockchain versus database: A critical analysis. *2018 17th IEEE International Conference On Trust, Security And Privacy In Computing And Communications/ 12th IEEE International Conference On Big Data Science And Engineering (TrustCom/BigDataSE)*, içinde (ss.1348-1353). IEEE. <https://doi.org/10.1109/TrustCom/BigDataSE.2018.00186>
- Cuillier, D. ve Pinkleton, B. E. (2011). Suspicion and secrecy: Political attitudes and their relationship to support for freedom of information. *Communication Law and Policy*, 16(3), 227-254.
- Dalio, R. (2017). *Principles: Life and Work*. New York: Simon & Schuster, Inc.
- Davis, C. N. ve Cuillier, D. (2014). *Transparency 2.0: Digital data and privacy in a wired world*. Peter Lang International Academic Publishers.
- de Vries, P. (2018). Black Transparency in the Era of Post-Truth: Review of Metahaven (2015) Black Transparency: The Right to Know in the Age of Mass Surveillance. Berlin: Sternberg Press, 205 pp. *Krisis Journal for Contemporary Philosophy*, (1), 98-102. 7 Ocak 2023 tarihinde <https://archive.krisis.eu/black-transparency-in-the-era-of-post-truth/> adresinden erişilmiştir.

- Debatin, B., Lovejoy, J. P., Horn, A.-K. ve Hughes, B. N. (2009). Facebook and online privacy: Attitudes, behaviors, and unintended consequences. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 15(1), 83-108. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2009.01494.x>
- De Fine Licht, J. (2014). Transparency actually: How transparency affects public perceptions of political decision-making. *European Political Science Review*, 6(2), 309-330. <https://doi.org/10.1017/S1755773913000131>
- Deuze, M. (2005). What is journalism?: Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism*, 6(4), 442-464. <https://doi.org/10.1177/1464884905056815>
- Diakopoulos, N. ve Koliska, M. (2017). Algorithmic transparency in the news media. *Digital Journalism*, 5(7), 809-828. <https://doi.org/10.1080/21670811.2016.1208053>
- Díez-Garrido, M. ve Renedo Farpón, C. (2020). La transparencia institucional y mediática del coronavirus. Un análisis de los portales de datos y de los medios de comunicación digitales en Iberoamérica. *Revista Latina*, 78, 393-418. <https://doi.org/10.4185/RLCS-2020-1482>
- Dunayev, I., Kud, A., Latynin, M., Kosenko, A., Kosenko, V. ve Kobzev, I. (2021). Improving methods for evaluating the results of digitizing public corporations. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 6(13-114), 17-28. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2021.248122>
- Fenster, M. (2012). The transparency fix: Advocating legal rights and their alternatives in the pursuit of a visible state. *University of Pittsburgh Law Review*, 73(3). <https://doi.org/10.5195/lawreview.2012.225>
- Finel, B. I. ve Lord, K. M. (1999). The surprising logic of transparency. *International Studies Quarterly*, 43(2), 325-339. <https://doi.org/10.1111/0020-8833.00122>
- Gacitua, R., Astudillo, H., Hitpass, B., Osorio-Sanabria, M. ve Taramasco, C. (2021). Recent models for collaborative e-government processes: A survey. *IEEE Access*, 9, 19602-19618. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2021.3050151>
- Ganapati, S. ve Reddick, C. G. (2014). The use of ict for open government in u. S. Municipalities: Perceptions of chief administrative officers. *Public Performance & Management Review*, 37(3), 365-387. <https://doi.org/10.2753/PMR1530-9576370302>
- Gandía, J. L., Marrahí, L. ve Hugueta, D. (2016). Digital transparency and Web 2.0 in Spanish city councils. *Government Information Quarterly*, 33(1), 28-39.
- Grimmelikhuijsen, S., Herkes, F., Leistikow, I., Verkroost, J., Vries, F. ve Zijlstra, W. G. (2021). Can decision transparency increase citizen trust in regulatory agencies? Evidence from a representative survey experiment. *Regulation & Governance*, 15(1), 17-31.
- Gupta, A., Boas, I. ve Oosterveer, P. (2020). Transparency in global sustainability governance: To what effect? *Journal of Environmental Policy & Planning*, 22(1), 84-97.
- Han, Byung-Chul (2022). *Palyatif toplum: Günümüzde acı* (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları.
- Halachmi, A. ve Greiling, D. (2013). Transparency, e-government, and accountability: Some issues and considerations. *Public Performance & Management Review*, 36(4), 572-584.
- Hayashida Carrillo, A. H., Rolón Sánchez, J. E. ve Leal Cota, V. (2022). Metrics of open government in Mexican fisheries. *Journal of Rural Studies*, 92, 462-472. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.07.007>

- Hood, C. ve Heald, D. (Ed.). (2006). *Transparency: The key to better governance?*. Oxford University Press.
- Heimstädt, M. (2017). Openwashing: A decoupling perspective on organizational transparency. *Technological Forecasting and Social Change*, 125, 77-86. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.03.037>
- Hilbert, M., Miles, I. ve Othmer, J. (2009). Foresight tools for participative policy-making in inter-governmental processes in developing countries: Lessons learned from the eLAC Policy Priorities Delphi. *Technological Forecasting and Social Change*, 76(7), 880-896. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2009.01.001>
- Hofmann, Y. E. ve Strobel, M. (2020). Transparency goes a long way: Information transparency and its effect on job satisfaction and turnover intentions of the professoriate. *Journal of Business Economics*, 90(5-6), 713-732. <https://doi.org/10.1007/s11573-020-00984-0>
- Holeman, I., Cookson, T. P. ve Pagliari, C. (2016). Digital technology for health sector governance in low and middle income countries: A scoping review. *Journal of Global Health*, 6(2), 020408. <https://doi.org/10.7189/jogh.06.020408>
- Jacobs, N., Loveday, F., Markovic, M., Cottrill, C. D., Zullo, R. ve Edwards, P. (2022). Prototyping an IoT transparency toolkit to support communication, governance and policy in the smart city. *The Design Journal*, 25(3), 459-480. <https://doi.org/10.1080/14606925.2022.2061775>
- Jaeger, P. T. ve Bertot, J. C. (2010). Transparency and technological change: Ensuring equal and sustained public access to government information. *Government Information Quarterly*, 27(4), 371-376. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2010.05.003>
- Karlsson, M. (2010). Rituals of transparency: Evaluating online news outlets' uses of transparency rituals in the United States, United Kingdom and Sweden. *Journalism Studies*, 11(4), 535-545. <https://doi.org/10.1080/14616701003638400>
- Kelleher, T. ve Miller, B. M. (2006). Organizational blogs and the human voice: Relational strategies and relational outcomes. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11(2), 395-414. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2006.00019.x>
- Lindquist, E. A. ve Huse, I. (2017). Accountability and monitoring government in the digital era: Promise, realism and research for digital-era governance: Monitoring Government In The Digital Era. *Canadian Public Administration*, 60(4), 627-656.
- Longo, J. (2011). # OpenData: Digital-era governance thoroughbred or new public management Trojan horse? *Public Policy & Governance Review*, 2(2), (ss. 38-51).
- Lourenço, R. P. ve Serra, L. (2014, Eylül). An online transparency for accountability maturity model [Bildiri]. *International Conference on Electronic Government*. (ss. 35-46). Springer, Berlin, Heidelberg.
- Lykidis, I., Drosatos, G. ve Rantos, K. (2021). The use of blockchain technology in e-government services. *Computers*, 10(12). <https://doi.org/10.3390/computers10120168>
- Manes Rossi, F., Brusca, I. ve Aversano, N. (2018). Financial sustainability as a driver for transparency and e-democracy: A comparative study in Italian and Spanish local governments. *International Journal of Public Administration*, 41(1), 22-33.
- Manfredi-Sánchez, J.-L. (2017). Horizontes de la información pública. *El Profesional de la Información*, 26(3), 353. <https://doi.org/10.3145/epi.2017.may.01>

- Mansoor, M. (2021). An interaction effect of perceived government response on COVID-19 and government agency's use of ICT in building trust among citizens of Pakistan. *Transforming Government: People, Process and Policy*, 15(4), 693-707.
- Martinez-Moyano, I. J. (2006). Exploring the dynamics of collaboration in interorganizational settings. S. Schuman (Ed.), *Creating a culture of collaboration: The International Association of Facilitators handbook* içinde (ss. 69-86). San Francisco: Jossey-Bass.
- Mayer-Schönberger, V. (2011). *Delete: The virtue of forgetting in the digital age*. Princeton University Press.
- Meijer, A. (2009). Understanding modern transparency. *International Review of Administrative Sciences*, 75(2), 255-269.
- Meijer, A. ve Thaens, M. (2010). Alignment 2.0: Strategic use of new internet technologies in government. *Government Information Quarterly*, 27(2), 113-121.
- Mohelská, H. ve Sokolová, M. (2017). Digital transparency in the public sector – case study Czech Republic. *E+M Ekonomie a Management*, 20(4), 236-250. <https://doi.org/10.15240/tul/001/2017-4-016>
- Nissenbaum, H. F. (2010). *Privacy in context: Technology, policy, and the integrity of social life*. Stanford Law Books.
- Nussbaumer, P., Matter, I., Reto à Porta, G. ve Schwabe, G. (2012). Designing for cost transparency in investment advisory service encounters. *Business & Information Systems Engineering*, 4(6), 347-361.
- Onufreiciuc, R. (2020). Some reflections on transparency as the first economic disinfectant. *Postmodern Openings*, 11(3), 278-289. doi:10.18662/po/11.3/214
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., ... Moher, D. (2021). *The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews*. (N. Çınar ve G. Hür, Çev.) BMJ.
- Pant, R. R., Prakash, G. ve Farooque, J. A. (2015). A framework for traceability and transparency in the dairy supply chain networks. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 189, 385-394.
- Paul, S. (2007). A case study of E-governance initiatives in India. *International Information & Library Review*, 39(3-4), 176-184. doi:10.1080/10572317.2007.10762747
- Porumbescu, G. A. (2016). Comparing the effects of e-government and social media use on trust in government: Evidence from Seoul, South Korea. *Public Management Review*, 18(9), 1308-1334.
- Pozen, David. E. (2005). The mosaic theory, national security and the freedom of information act. *The Yale Law Journal*, 628-679.
- Qian, L., Du, L. ve Hou, J. (2019). Research on the micro charity characteristic and its influences on individual charity participation behavior. *J. Manag. Sci.*, 32(120-134).
- Rella, A., Marrone, A., Raimo, N. ve Vitolla, F. (2022). The antecedents of transparency of Italian public entities: An empirical analysis in universities and public research institutes. *Administrative Sciences*, 12(1). doi:10.3390/admsci12010029
- Rieder, B. ve Hofmann, J. (2020). Towards platform observability. *Internet Policy Review*, 9(4), 1-28. doi:10.14763/2020.4.1535
- Rissman, A., Morris, A., Kalinin, A., Kohl, P., Parker, D. ve Selles, O. (2019). Private organizations, public data: Land trust choices about mapping conservation easements. *Land Use Policy*, 89. doi:10.1016/j.landusepol.2019.104221

- Rizal Batubara, F., Ubacht, J. ve Janssen, M. (2019). Unraveling transparency and accountability in blockchain [Bildiri]. *Proceedings of the 20th Annual International Conference on Digital Government Research*, (ss. 204-213). <https://doi.org/10.1145/3325112.3325262>
- Robinson, S. C. (2020). Trust, transparency, and openness: How inclusion of cultural values shapes Nordic national public policy strategies for artificial intelligence (AI). *Technology in Society*, 63, 101421. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2020.101421>
- Kovach, B. ve Rosenstiel, T. (2014). *The elements of journalism: What newspeople should know and the public should expect* (1st rev. ed., Completely updated and rev). Three Rivers Press.
- Rossa, S. (2019). Law, technology, and administration in Italy and Estonia. A comparative analysis of the right to information. *Publicum*, 5(2), 160-183. doi:10.12957/publicum.2019.47206
- Rumbul, R. (2016a). Developing transparency through digital means? Examining institutional responses to civic technology in Latin America. *EJournal of eDemocracy and Open Government*, 8(3), 12-31. doi:10.29379/jedem.v8i3.439
- Rumbul, R. (2016b). ICTs, openness and citizen perceptions of government: How civic technologies can facilitate external citizen efficacy. *Medijske Studije-Media Studies*, 7(14), 32-47.
- Rupar, V. (2006). How did you find that out? Transparency of the newsgathering process and the meaning of news: A case study of New Zealand journalism. *Journalism Studies*, 7(1), 127-143.
- Schenk, B., Dolata, M., Schwabe, C. ve Schwabe, G. (2021). What citizens experience and how omni-channel could help-insights from a building permit case. *Information Technology & People*, 1-25.
- Singer, J. B. (2007). Contested autonomy: Professional and popular claims on journalistic norms. *Journalism Studies*, 8(1), 79-95.
- Stohl, C., Stohl, M. ve Leonardi, P. M. (2016). Digital age managing opacity: Information visibility and the paradox of transparency in the digital age. *International Journal of Communication*, 10, 123-137.
- Strauß, S. (2011). The limits of control – (Governmental) identity management from a privacy perspective. İçinde S. Fischer-Hübner, P. Duquenoy, M. Hansen, R. Leenes, & G. Zhang (Ed.), *Privacy and Identity Management for Life* (C. 352, ss. 206-218). Springer Berlin Heidelberg.
- Tang, J., Zhang, B., & Akram, U. (2021). What drives authorization in mobile applications? A perspective of privacy boundary management. *Information*, 12(8), 311. <https://doi.org/10.3390/info12080311>
- Tunney, S. ve Thomas, J. (2015). Public access to NHS financial information: From a freedom of information regime to full open-book governance? *Social Theory & Health*, 13(2), 116-140. doi:10.1057/sth.2014.19
- Vázquez, A.P. ve Zamorano, M. A. M. (2017). Transparencia, accountability y gobierno abierto: Comparación de los municipios de hermosillo, sonora y Juárez, chihuahua desde la acreditación ciudadana de la función contralora de los municipios en México. *Revista Estudio & Debate*, 24(2). <https://doi.org/10.22410/issn.1983-036X.v24i2a2017.1243>
- Ye, Q., Rafique, Z., Zhou, R., Asmi, F., Anwar, M. A. ve Siddiquei, A. N. (2021). Embedded philanthropic CSR in digital China: Unified view of prosocial and pro-environmental practices. *Frontiers in Psychology*, 12, 695468. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.695468>